

колекція театральна

Віда Огнєнович
МІЛЕВА АЙНШТАЙН

*Цей переклад було здійснено за підтримки
Міністерства культури і засобів масової інформації
Республіки Сербія*

*This translation is printed with support
of the Ministry of Culture and Media
of the Republic of Serbia*

Република Србија
Министарство културе и информисања

Анетти
ВИДАВНИЦТВО
АНТОНЕНКО

Vida Ognjenović

MILEVA
AJNŠTAJN

STUBOVI KULTURE

Віда Огнєнович

МІЛЕВА
АЙНШТАЙН

*З сербської переклала
Алла Татаренко*

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

ББК 84(4 Сер)

О 38

**Віда Огнєнович
МІЛЕВА АЙНШТАЙН**

П'єса

З сербської переклала Алла Татаренко

Перекладено за виданням:

Ognjenović, Vida, 1941-

Mileva Ajnštajn// Drame 3. – Beograd : Stubovi kulture, 2002

ISBN 86-7979-029-X

Copyright © «Stubovi culture»

Драма відомої сербської письменниці Віди Огнєнович «Мілева Айнштайн» базується на фактах біографії однієї з перших сербських жінок-учених, які працювали в царині фізики і математики. Мілева Марич, перша дружина Альберта Айнштайна, до сьогодні залишається дещо загадковою постаттю. Віда Огнєнович вводить читача до фізичних лабораторій і до приватних покоїв славетного подружжя, оповідаючи про перемоги й поразки, прокляття душевної хвороби і драму безмежного кохання.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко».

ISBN 978-617-7192-64-9

ISBN 978-617-7192-29-8

Серія «Колекція театральна»

© Arhipelag, 2016

© Алла Татаренко,

український переклад, 2016

© Видавництво Анетти Антоненко, 2017

ДІЙОВІ ОСОБИ

ПАН МАРИЧ
МАРІЯ
ЗОРКА
ПРОФЕСОР ВЕБЕР
МІЛЕВА
АЛЬБЕРТ
ГРОССМАН
ЕРАТ
РУЖИЦА
МІЛАНА
ГЕЛЕНА
МІШЕЛЬ
КОНРАД
МОРИЦЬ
ГАНС АЛЬБЕРТ
ЕДУАРД-ТЕТЕ
СЛУЖНИЦЯ
ФОТОГРАФ
ХЛОПЧИК I
ХЛОПЧИК II

ЧАСТИНА І

ЇДЕ ПОШТАР

(Маєток родини Маричів у Качі. Літня ніч перед світанком. Тиша, тільки час від часу озивається цвіркун або якийсь нічний птах, ніби повідомляючи про наближення світанку. У садку перед будинком худорлява дівчинка перелякано озирається довкола, тремтячи від нічної свіжості, когось кличе і уважно до чогось прислухається).

ЗОРКА: Зунзіка-а-а-а! Зунзі-і-і!

(Прибігає заспана жінка у нічній сорочці).

МАРІЯ: Що сталось, чому ти на ногах о цій порі?

ЗОРКА: Мамо, немає Зунзіки!

МАРІЯ: Ганяє мишей десь в коморі, прийде, щойно розвидниться.

ЗОРКА: Т-с-с-с! Їде поштар.

МАРІЯ: Який поштар, дитинко, ще ціла година до світанку!

ЗОРКА: Ось, чуєте? Трам-та-там! Трам-та-там!

МАРІЯ: Гаразд, чую. Ходімо тепер до дому.

ЗОРКА: Немає Зунзіки!

МАРІЯ: Зранку вона тобі застрибне на подушку, як і щоранку, а тоді приїде поштар, привезе листа від Міци, дасть тобі віжки, щоб правити кіньми...

ЗОРКА: Ні, мамо, я боюся поштаря!

МАРІЯ: Ходімо зараз любенько до дому, там тобі немає чого боятись!

ЗОРКА: Ні-і, не залишай мене!

МАРІЯ: Ти розбудиш батька!

ЗОРКА: Нехай прокидається, щоб зустріти поштаря! Ой мамо, хто знає, що нам бідна Міца пише. Вона там сама, а вам байдуже! Ви вигнали її, вам байдуже! І Зунзіку ви вигнали, і Шешу...

МАРІЯ: Зоро, не починай зараз знову стару історію!

ЗОРКА: Так, ви всіх їх вигнали, ще лишилось мене й тата вигнати...

МАРІЯ: Давай іди і гарненько лягай.

ЗОРКА: Чому я маю лягати, чому я маю лягати, я не немовля! Так, Ви вигнали і Вушаночку, і Брню, і Клубочка, і Цукера... і...

МАРІЯ: Як це ми їх вигнали, дитино, що ти розказуеш! Добре тобі тато сказав, що вони всі повернуться, коли похолодає.

ЗОРКА: Ні, це ви їх вигнали. І Міцана, і Помпончика, і Ціліку, і Зуцу, і Муфчика, і Фркушу...

МАРІЯ: От побачиш, вони всі повернуться, нехай тільки мине літо.

ЗОРКА: То чому ж вони не приходять? Тато сказав, як скосять жито, і коли покоротшає день, і коли запахне холодом... а їх ніде нема. Я питаю, де вони, а він каже: котячі справи, облиш їх, нехай потиняються мишачим царством, нехай напуються, набігаються і вилиняють. Як тільки похолодає, твій котячий полк повернеться до теплого кутка...

МАРІЯ: Так і буде, побачиш!

ЗОРКА: То де ж вони, якщо так буде? Чому не приходять?

МАРІЯ: Ще літо, ще не похолодало.

ЗОРКА: Як же не похолодало, як? Помацай мої руки!

МАРІЯ: Ой, ти змерзла! Негайно назад до ліжка!
Ну ж бо!

ЗОРКА: Вони ніколи не прийдуть! Міца теж ніколи не приїде! Всі пішли звідси назавжди! І Зунзіка, і Шеша, і Вушаночка, і Клубочок, і Брня, і Цукер, і Помпончик, і Міцан, і Ціліка, і Зуца, і Муфчик, і Фркуша, і Хвостик, всі! Я ніколи більше не побачу ні Міци, ні кицьок...

МАРІЯ: Не можна так говорити! Міца дуже засмутилася б, якби тебе почула...

ЗОРКА: Т-с-с-с, ось він!

МАРІЯ: Хто?

ЗОРКА: Поштар! Як жахливо риплять колеса, ой, у мене болять вуха...

(З дому не поспішаючи виходить пан Марич у ранковому шлафроку, дивиться, що відбувається, підходить до Зорки).

ПАН МАРИЧ: Що то тут у вас за ранковий променад?
Доброго ранку-у!

ЗОРКА: А-а-а!

ПАН МАРИЧ: Не бійся, Зоріцо, тато каже тобі «Доброго ранку».

ЗОРКА: Батьку, їде поштар, ви чуєте двоколку?

ПАН МАРИЧ *(прислухається)*: Невже? Так рано? Ну чудово, запросимо його поспідати, ти його покличеш...

ЗОРКА: Ні, тату, знаєте, як я боюсь!

ПАН МАРИЧ: Ти анітрохи не боїшся, Зоріцо. Ти знаєш, ми сказали, що поштар — добрий, його тут всі знають...

ЗОРКА: Я боюсь усіх!

ПАН МАРИЧ: Це тобі так здається, тобі потрібно звільнитись від того страху...

ЗОРКА: Ось він!

ПАН МАРИЧ: Хто?

ЗОРКА: Поштар!

МАРІЯ: Вона сонна і їй ввижається! Скажи їй, Мілоше, звідки поштар вдосвіта!

ЗОРКА: З Міцою сталось щось жахливе, ось звідки! Тату, що з нею зробили?

ПАН МАРИЧ (*м'яко*): Нічого не зробили, Зоріцо, не хвилюйся! Давай ми зберемося і подивимось, чи є десь тут твої неслухняні коти... Йди сюди...

(Обережно веде Зорку до входу. Вона перелякано ховається обличчям у його рукав і неохоче йде за ним. Раптом чути якийсь шум, який поступово переходить у ритмічний стукіт коліс. Ззовні чути, як якийсь чоловічий голос зупиняє коней: Ну-у-у-у, тпру! Стій!)

ГОЛОС ПОШТАРЯ (*ззовні*): ПОШТА!!!! ПА-А-А-А-НЕ-Е-Е МА-А-А-РИ-И-ИЧУ-У-У! ВАМ ТЕРМІНОВИЙ РЕКОМЕНДОВАНИЙ ЛИСТ! ЛИСТ З ЦЮРІХА-А-А!

(Западає мертва тиша. Зорка гарячково тримається за батька).

(Затемнення).

ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗЛОЧИН

(Кабінет доктора Вебера, професора фізики цюріхського Політехнікуму. Серед чисельних машин і апаратів для дослідів та навчання — масивний робочий стіл, завалений різними інструментами, мотками дроту, трубками та папками зі студентськими роботами. Полиці повні книжок. Професор, поважний пан в обпаленому шкіряному фартуху, одягнуеному поверх чорного редингота, у захисній шапочці, натягнутій аж до брів, саме зараз неухважно гортає якусь студентську роботу і стежить за стукотінням електричного апарату, з якого час від часу виривають іскри, що в калігаріївській напівтемряві лабораторії виглядає як якийсь чаклування. Пізніє літо. Час вступних іспитів).

ВЕБЕР (натискає на кнопку. Лунає дзвінок): Заходьте, колего!

(Машина починає іскрити сильніше. Вебер дивиться на годинник, записує час і вимикає машину, щоб після невеличкої паузи знову її запустити. Іскри сиплються. Тимчасом до кабінету входить дівчина в темному костюмі і білій блузі з великим мереживним комірцем. В руках у неї купка книжок, сумочка, парасоля. Вона стоїть біля дверей і чекає, щоб професор до неї звернувся).

ВЕБЕР: Бачите, колего, Ви якраз застали формулу $A=P_1 - P_2$ *in flagranti!* А зараз треба бути уважним, бо тут за мить може статися крібле-крабле-бумс!

МІЛЕВА: Доброго дня!

(Вебер аж тепер дивиться в її бік. Рвучко підводиться, знімає шапочку).

ВЕБЕР: Пардон. Я думав, що це студент. Вибачте. Професор Вебер. З ким маю честь?

МІЛЕВА: Мілева Марич.

ВЕБЕР: Так? Чим можу допомогти?

МІЛЕВА: Я — кандидат номер п'ять.

ВЕБЕР: Прошу?

МІЛЕВА: Кандидат номер п'ять.

ВЕБЕР: Який кандидат?

МІЛЕВА: Кандидат на вивчення фізики. Я склала письмовий іспит. Це мою роботу Ви тримаєте в руках.

(Показує на папку, яку тримає Вебер).

ВЕБЕР: Це Ваша робота?

МІЛЕВА: Так.

(Вебер витріщається на дівчину. Потім кидає папери на стіл, ніби опікся).

ВЕБЕР: Святий Боже і Свята мати-рятівнице, про-року Ісає, всіх дванадцять апостолів, на чолі з Фомою невірнучим, чи бачите ви це чудо?

МІЛЕВА: Прошу?

ВЕБЕР: Я не Вас питаю.

МІЛЕВА: Вибачте.

ВЕБЕР: Чи Ви, *liebes Fräulein*, знаєте взагалі, що я викладаю?

МІЛЕВА: Знаю. Фізику.

ВЕБЕР: Тоді ви, напевно, не знаєте, що таке фізика!

МІЛЕВА *(трохи подумавши)*: Знаю. Наука про прин-ципи, за якими діє природа.

ВЕБЕР. Так. І?

МІЛЕВА: Я хотіла би вчитись у Вашій групі.

ВЕБЕР: Ім'я?

МІЛЕВА: Мілева Марич.

ВЕБЕР: Я так і знав! Знову полька! Це в тій вашій Польщі якась епідемія! То вам якийсь вітер з Балтики задуває в голову ті ідеї! Хто там народжує дітей, хто готує, хто грає на фортепіано у тій вашій Польщі, коли жінки шаліють за наукою?

МІЛЕВА: Не знаю, я не полька.

ВЕБЕР: Не полька?

МІЛЕВА: Ні.

ВЕБЕР: Ще гірше! Значить, епідемія поширюється й на інші народи. Сподіваюсь, що вона ще не охопила триста мільйонів китайок, бо якщо з ними таке станеться, китайці за півстоліття стануть мертвим народом! Як вавилоняни!

МІЛЕВА: Чому Ви думаєте, що освічена жінка не може мати нащадків?

ВЕБЕР: Тому, мадемуазель, що університет — не заклад для наречених, а важка й серйозна робота! Тут не вчать в'язати на дротиках, ані грати мазурки на забавах у саду, на яких подають чай і бісквіти. Вам це ясно?

МІЛЕВА: Так.

ВЕБЕР: Ну і? Чому ж Ви тоді прийшли сюди?

МІЛЕВА: Вивчати фізику, бо в'язати і грати я вже вмю.

(Вебер раптом вмикає електричний апарат, іскри сиплються на всі боки, а Мілева відсахується, закриваючи обличчя рукою).

ВЕБЕР: Ну то прошу! Вивчайте фізику! Визначте тут ступінь нагрівання і співвідношення сили струму і зростання теплоти, вирахуйте напругу і все це представте формулами! Прошу! Чого Ви чекаєте? Ви, звичайно, не отримаєте опіків третього ступеня, і не

пропалите мереживної блузки, не зробите короткого замикання і не залишите нас у темряві, тому що Ви склали письмовий іспит і буцімто знаєте закон Кулона...

МІЛЕВА: Знаю.

ВЕБЕР: Що Ви знаєте?

МІЛЕВА. Закон Кулона. Тобто оце: Електростатична сила взаємодії двох точкових нерухомих зарядів прямо пропорційна добутку абсолютних значень зарядів і обернено пропорційна квадрату відстані між ними, і тому...

ВЕБЕР: Ну і що з того?

МІЛЕВА: Та вироблена енергія може потім...

ВЕБЕР: Ні, я маю на увазі, що з того, що Ви це знаєте? Кожен може стільки зазубрити. Папуга теж навчиться говорити «добрий день, я голодний», але я ще не чув, щоб якогось папугу прийняли на студії лінгвістики. І Ви тепер думаєте, що цього достатньо. Знаєте закон Кулона і більше нічого не треба.

МІЛЕВА: Я не думаю.

ВЕБЕР: І?

МІЛЕВА: Я приїхала, щоб продовжити вчитись, а згідно закону студентки тут можуть записатись до університету...

ВЕБЕР: Якого закону? Закону Архімеда? Закону Бойля-Маріотта, Кулона?

МІЛЕВА: Згідно державного закону.

ВЕБЕР: Панночко, я викладаю закони природи, яка створила жіночі істоти так, що вони не в стані зрозуміти суть точних наук. За це вона їм подарувала кращу частину світу: грацію, миловидість, материнство — і рівноваги було досягнуто. Отже, це не я Вам бороню записатись на Політехнікум і вчити фізику, це визначено задовго до мене, в день, коли Бог створив світ.

МІЛЕВА: Ні, це було дозволено задовго до Вас! Дівчата тут мають однакові права на вступ уже більше тридцяти років! Це закон!

ВЕБЕР: Будь-яке тіло, занурене в рідину, втрачає нібито свою вагу на стільки, скільки важить витіснена рідина! Ви це знаєте?

МІЛЕВА: Знаю. Це закон Архімеда.

ВЕБЕР: От бачите! Перед цим законом ми невблаганно рівні, Ви і я, і миша, яка тут пробіжить, і Ваша парасоля, і кожна річ і кожне створіння, трісочка так само, як і колода! Чому? Тому що все це природа влаштувала так, щоби не було недоліків і винятків! А те, що ми, мудруючи, називаємо законами — хистке і повне слабких місць, як і ми самі!

МІЛЕВА: З Вашого дозволу, людські закони також є природними! В однаковій мірі ті, які людина відкрила шляхом вивчення природи, як і ті, які сама створила за її зразком, щоби доповнити її й приборкати. Закон Архімеда анітрохи не природніший від того, який мені сьогодні дає право складати Вам вступний іспит...

ВЕБЕР: Ідіть Ви собі на філософію! Це наука для дам! Довге волосся є дуже важливим для цих студій, бо індукує електрику, яка розігріває мозок і утворює коло струму, що підсилює енергію мислення! Справжня дамська наука!

МІЛЕВА: Значить, для вивчення фізики не потрібна енергія мислення, і ми можемо спокійно дозволити мозку охолоджуватися...

ВЕБЕР: Правильно!

МІЛЕВА: Не знала.

ВЕБЕР: От, тепер знаєте, *liebes Fräulein!* Фізику вивчають і розуміють холодним розумом, а не перегрітим, розпеченим мудруванням та екзальтацією...

МІЛЕВА: Значить, я не зарахована?

ВЕБЕР: Правильний висновок! Фізика — не дівоча наука, повірте, скільки б Ви про неї не філософствували! Дякую!

МІЛЕВА: Дякую Вам. До побачення.

(Йде до виходу, легенько накульгуючи. Вебер зупиняє її біля дверей).

ВЕБЕР: Панночко!

МІЛЕВА: Прошу?

ВЕБЕР: Пробачте, Ваші батьки живі?

МІЛЕВА: Так.

ВЕБЕР: Скажіть щиро, Ви приїхали сюди з їхнього дозволу?

МІЛЕВА: Так. Це було великим бажанням мого батька.

ВЕБЕР: І як Ви кажете Вас звати?

МІЛЕВА: Мілева Марич.

ВЕБЕР: Росіянка?

МІЛЕВА: Ні, сербка з Південної Угорщини. Родина живе у маєтку неподалік від Нового Саду. Це містечко називається Кач.

ВЕБЕР: Біля Пешта?

МІЛЕВА: На південь від нього, достатньо далеко, але теж на Дунаї. Чудовий край.

ВЕБЕР: Ким є пан батько за родом занять?

МІЛЕВА: Він офіцер. Зараз — на цивільній службі.

ВЕБЕР: І він дозволив Вам піти на Політехнікум? Офіцер імператорської армії?

МІЛЕВА: Він це виборов. Він написав повну шухляду прохань, поки добився для мене дозволу відвідувати заняття з природничих наук у чоловічій гімназії у Загребі, де певний час служив.

ВЕБЕР: Отже, немає справжніх офіцерів навіть у забитих придунайських містечках! Кінець!

МІЛЕВА: Мій батько — справжній офіцер і він служив у великих містах. Він хоче, щоб і сестра, і я отримали регулярну освіту, як і наш брат. Він займався зі мною математикою, відколи мені виповнилось три роки, з сестрою збирає рослини, вона буде біологом...

ВЕБЕР: От що нам несе кінець цього мародерського століття! Щоб офіцер імператорської армії не мав бажання знайти своїй доньці молодого поручника і чекати внуків, а штовхав її до темних лабораторій, до павуків і щурів, щоб вона стругала залізо і заливала ошурки кислотами, які псують руки й очі. У мене нема слів! Нема слів!

МІЛЕВА: Значить, я не зарахована?

ВЕБЕР: Ви як кухонний годинник! Ку-ку! Ку-ку!

МІЛЕВА: Вибачте.

(Тиша. Вебер дивиться на неї, ніби бачить вперше. Мілева йде до дверей).

ВЕБЕР *(несподівано)*: Панночко, Ви знаєте, як мене звуть студенти?

МІЛЕВА: Професор Вебер.

ВЕБЕР: Прізвисько, прізвисько!

МІЛЕВА: Не знаю.

ВЕБЕР: От, хочете на фізику, а не маєте поняття, до якого звіринця потрапили б?

МІЛЕВА: Я знаю, як вони Вас звать.

ВЕБЕР: Як?

МІЛЕВА: Я не можу цього сказати, це дуже непристойно.

ВЕБЕР: Звісно, що непристойно! Я у Вашій присутності теж не міг би щось таке вимовити! Це не жіночі

студії. Вам здається, що фізика як школа танців: манери, цілування рук, поклони...

МІЛЕВА: Мені не здається!

ВЕБЕР: Вам не здається?

МІЛЕВА: Ні, але ж студії фізики не складаються, певно, з самих лайок?

ВЕБЕР: Саме так! Досліди — це чорні дияволи. Покажуть норів, повернуться до вас своїм волохатим задом і шкіряться вам у лице! А ви лаєтесь, волаєте, рвете волосся на голові, в той час як хор дияволів підло тьявкає з дзеркала і пердить на ваші формули і знання... Вибачте на слові... Йдіть звідси, прошу Вас! Ви й самі бачите, що це для Вас заважко!

МІЛЕВА: Нехай заважко, я цього не боюся! Мене наука й цікавить тому, що вона не легка! Ваш опір — от що лякає!

ВЕБЕР: Який опір! Мій обов'язок — нагадати Вам про певні безперечні факти! По-перше: наука такого типу повністю суперечить жіночому уявленню про світ...

МІЛЕВА: Хто так постановив?

ВЕБЕР: Людський розум!

МІЛЕВА: Де це записано?

ВЕБЕР: У людському досвіді! Жінки дивляться на світ крізь густі вії й свої мрії, тому вони ніколи не дізнаються, яким він насправді є!

МІЛЕВА: Той, хто вирішує займатись наукою, приймає і наукову точку зору!

ВЕБЕР: Науковцем не може бути кожний, хто так вирішить, а лише той, хто є у стані тверезо проникнути у закономірності природи, а це — не жінки!

МІЛЕВА: Чому не жінки?

ВЕБЕР: Тому що жінки не відрізняють істину від приблизного припущення про неї!

МІЛЕВА: А чоловіки?

ВЕБЕР: Якраз навпаки! Чоловіки панічно бояться усього, що неясне! Жінка — під владою власної містерії, тому вона все огортає таємницею, чоловік — під владою причин, тому намагається знайти їх у всьому. Хлопчик розбирає на частини іграшку, щоб побачити, що у неї в животі, дівчинка одягає її у шматинки, щоб приховати її живіт. Між ними немає нічого спільного, панночко! Наука — це не те, про що Ви мріяли біля вашої річки...

МІЛЕВА: Вибачте, я до цих студій фізики готувалась, не сидючи біля річки, як сільська пташниця, а...

ВЕБЕР: Я цього не говорив!

МІЛЕВА: Перепрошую, а чи Ви колись запитували якогось мого колегу на вступному іспиті, про що він мріяв і чи приїхав з дозволу батьків?

ВЕБЕР: Не пригадую, може, й питав...

МІЛЕВА: Не питали, напевно! Це не питання для женихів. Вони студіюють, що забажають, а дівчата-наречені лише те, що їм дозволяють батьки й строгі професори...

ВЕБЕР: На жаль, це так, панночко. Це закон природи.

МІЛЕВА: І цей закон гарантує, що кожний хлопець, який сьогодні вступить сюди без труднощів, на відміну від мене, несе в собі кращу рекомендацію на науковця! Чи згідно того закону в кожного з них на чолі написано, що він — майбутній Ньютон або Коперник?

ВЕБЕР: По-перше, ніхто сюди не вступає без труднощів, а всі складають вступний іспит. І, звичайно, ніде не написано, що кожний хлопець, який вступив, стане вченим, а Коперника, вірю, я не дочекаюся за всю свою кар'єру! Але, одначе, наука в їхньому випадку завжди може розраховувати на певний улов, бо їх усе більше. А Ви були б занадто азартним вибором: або-або.

МІЛЕВА: Що, говорячи мовою математики, означає: якщо вдасться мені — вдалося всім жінкам!

ВЕБЕР: І що потім? Повернетесь з дипломом до Південної Угорщини і аж тоді починаються справжні проблеми. Для вчительки — надто освічена, до домашніх робіт — непризвичаєна, для хлопців — занадто розумна, у товаристві — нудна. Для батьків — тяжкий клопіт, а для себе самої — ще тяжчий. Вчена, а нещасна! Матері на Вашому прикладі докорятимуть своїм маленьким донькам: облиш книжки, вчись грати на фортепіано і куховарити, бо будеш як бідна панночка Марич...

МІЛЕВА: Як Вас послухати, чим жінка менше знає, тим вона щасливіша, а повного щастя вона може досягти, лише якщо буде повною ідіоткою! А всі знання цього світу створені для чоловічого роду! Може я Вас погано зрозуміла?

ВЕБЕР: Вертайтеся, дорога панночко, до свого дому, у свій мирний рідний край. Звийте гніздо, поки ще є вільні наречені у полку Вашого батька. Прогулюйтесь надвечір, опершись на руку і шаблю свого обранця. Робіть добрі справи. З дипломом, який Ви вже маєте, Ви можете вчити своїх і чужих дітей, а своєму панові батькові можете сказати, що Ви склали вступний іспит, але Вас один консервативний професор умовив залишити навчання. Ви обоє будете вдячні мені за це, повірте!

МІЛЕВА: Значить, я не вступила?

ВЕБЕР: Ні, панночко, і це для Вашого блага, повірте! Вклоняюсь!

(Вебер вклоняється, потім натискає на дзвінок. Входить Альберт).

МІЛЕВА *(виходячи)*: До побачення.

АЛЬБЕРТ: Доброго дня.

ВЕБЕР (*гортає папери, мовчить, а потім несподівано*): Звідки Ви взялись, колего?

АЛЬБЕРТ: Ви дзвонили.

ВЕБЕР: Я дзвонив? (*Альберт кивнув головою*). Отак?

(*Дзвонить*).

АЛЬБЕРТ: Ні, ви дзвонили набагато довше.

ВЕБЕР: Отак?

(*Дзвонить довго*).

АЛЬБЕРТ: Можливо, все ж таки трошечки коротше.

ВЕБЕР: Ім'я?

АЛЬБЕРТ: Альберт Айнштайн.

ВЕБЕР: Коли і де Ви народились?

АЛЬБЕРТ: 14 березня 1879 року, Ульм, Вюртемберзьке князівство, Німеччина.

ВЕБЕР (*розсіяно*): Айнштайн, Айнштайн. А, Айнштайн, кажете. Ви і минулого року були прийняті.

АЛЬБЕРТ: Нерегулярно, а Ви сказали...

ВЕБЕР: Я сказав, що Ви можете слухати лекції як регулярний студент, а іспит зрілості скласти протягом року.

АЛЬБЕРТ: Я вирішив все ж таки спочатку здати іспити на атестат зрілості. Мені було потрібно краще підготуватись до вступного іспиту.

ВЕБЕР: То Ви склали іспит на атестат?

АЛЬБЕРТ: Так.

ВЕБЕР: Добре. Ну якщо Ви вже склали іспит зрілості, чи могли б Ви покликати панночку, щоб вона повернулась? Я не закінчив іспит.

(*Альберт вибігає і кличе Мілеву*).

МІЛЕВА: Прошу, пане професоре.

ВЕБЕР: Ви не прийняті, колего, не вважайте, що я передумав.

МІЛЕВА: Я не вважаю.

ВЕБЕР: Тобто — так!

МІЛЕВА: Що — так?

ВЕБЕР: Ви не прийняті, але Ви склали вступний іспит. Від навчання Ви, однак, відмовляєтесь за власним бажанням!

МІЛЕВА: Не відмовляюсь, не відмовляюсь!

ВЕБЕР: Відмовляєтесь! Відмовляєтесь, бо Ви вчасно зрозуміли, що цей диплом був би важким тягарем для слабких жіночих плечей!

МІЛЕВА: А чи легко бути царицею, а стільки жінок були могутніми імператрицями?

ВЕБЕР: Набагато легше управляти імперією, ніж наукою! Марії-Терезії престол був гарантований Прагматичною санкцією, яку підписали всі короновані особи Європи, а Вам гарантовані лише неприємності!

МІЛЕВА: Хіба диплом не буде моєю Прагматичною санкцією?

ВЕБЕР: Ваша землячка Габріела Посанер закінчила тут медицину п'ять років тому, а їй ще досі не дозволили лікарську практику, хоча Австрія так потребує лікарів! Я чув, що її скарга дійшла й до імператора Франца-Йосифа. От, якщо вона стане лікаркою, то тільки кесаревим розтином!

МІЛЕВА: Доктор Марія Гайм-Фегтлін працює тут, у Швейцарії, і її дуже цінують!

ВЕБЕР: Так, тільки в неї немає дозволу палати підписувати рецепти! А знаєте Ви, хто така Емілі Кемпін-Шпірі?

МІЛЕВА: Знаю. От вона була професором університету і тут, і в Берліні, вона навіть до Америки дісталась...

ВЕБЕР: Що Ви ще знаєте про неї?

МІЛЕВА: Знаю, що її заслугою є те, що стаття двадцять третя швейцарського закону більше не звучить: усі швейцарці рівні перед законом, а: Усі швейцарці і швейцарки рівні перед законом...

ВЕБЕР: Що якраз і згубило її.

МІЛЕВА: Як?

ВЕБЕР: Так. Доктор права, адвокат, професор університету, засновник коледжу Емілі Кемпін-Шпірі дійшла у своїй науковій кар'єрі до того, що врешті-решт мусила через оголошення в газеті шукати роботу служниці, і саме тут, у своїй рідній, ліберальній Швейцарії, де вона могла захистити докторську дисертацію, але не могла працювати на рівні свого диплому. Вона не була успішною ні як законодавець, ні як викладачка, ні як адвокат, як і, вірю, не була б успішною ні як служниця, якби смерть не позбавила її того приниження, до якого вона була змушена, бо чоловік її залишив з двома дітьми...

МІЛЕВА: Що є справді ганебним з його боку!

ВЕБЕР: Чому, хіба вона особисто не виборола для нього цього права? Якщо вони вже рівні перед законом, значить і вона може утримувати дітей, як і він!

МІЛЕВА: Так, але їй не дозволили працювати, незважаючи на її високу фаховість.

ВЕБЕР: Саме так! І це причина, через яку Ви відмовляєтесь від студій фізики.

МІЛЕВА: Ви вважаєте, що кожну жінку з дипломом очікує доля мити чиїсь сходи!

ВЕБЕР: Ні, це не є невідворотнім! Вона може отримати місце гувернантки розбалуваних дітей у забезпечених сім'ях. Поселять Вас любенько у холодну кімнату з вікном на подвір'я і віддадуть на поталу своїм маленьким людожерам, щоб вони на Вас виміщали свою

підліткову злість. Чи вартує це п'ятирічного затворництва у цій лабораторії? Га?

МІЛЕВА: Можливо, все зміниться на краще, коли я захищу диплом.

ВЕБЕР: Не зміниться, мадемуазель! Навіть через сто років! Ні через тисячу! Ніколи! Тому що для чогось такого немає підстав у природі. Рівність — пусте слово. Воно не означає нічого. Це слово-хімера. Ніщо на світі ні з чим не є абсолютно рівним. Кожна істота, річ і явище, все видиме й невидиме, чутне й нечутне, все є окремим, особливим і неповторним. Часта з'ява подібних форм є лише ілюзією рівності. Подібне — це гра природи, нічого більше, а рівність — ілюзія і омана. Часто — джерело і причина великих страждань та непорозумінь. Тому, панночко, оберіть собі інший фах. Приклади, які я Вам навів, говорять Вам достатньо!

МІЛЕВА: Ви у своїй книзі «Шляхи до законів фізики» написали, що приклад сам по собі не підтверджує можливість, а лише її передбачає.

ВЕБЕР: Це так у науці, бо природа всеохопна, і кожне явище в ній має незліченну кількість варіацій. Людське життя, як її частина, обмежене й одноманітне.

МІЛЕВА: Що означає, що життєві приклади великою мірою водночас є доказами?

ВЕБЕР: Можна було б і так сказати.

МІЛЕВА: Ну, тоді є багато прикладів, які говорять на мою користь.

ВЕБЕР: Я б не сказав!

МІЛЕВА: А Софія Жермен, французький математик, праці й відкриття якої так цінував сам Гаус...

ВЕБЕР: Тому що спочатку він і не знав, що вона жінка, бо вона хитро листувалась з ним під псевдонімом!

МІЛЕВА: Так, але коли він запропонував її кандидатуру на почесний докторат у Геттінгені, він добре

знав, хто вона і що вона. Вихваляв до небес її праці про вібрації. Я читала це в його «Щоденнику»!

ВЕБЕР: Вона, тим не менш, не отримала докторату!

МІЛЕВА: Ні, тому що смерть була швидшою від заздрісної комісії. Але Соні Ковалевській вони мушили дати титул, до того ж за її відсутності. От, вона — це правильний приклад. Приїхала до Німеччини, лише супроводжуючи чоловіка, успішного кар'єрного науковця! І що тепер відомо про палеонтолога Владимира Ковалевського, крім того, що він був чоловіком відомої вченої Соні Ковалевської, чиє відкриття диференціальних рівнянь викликало революцію у математичних науках!

ВЕБЕР: Гарзд, нехай. Скажімо, Ви прийняті! Але чи свідомі Ви, що Вас чекає у цих холодних лабораторіях? Ніде нікого, крім насуплених і нервових професорів і самовдоволених колег, які Вас ігноруватимуть, або заздрісно відкидатимуть, в залежності від Ваших успіхів. В кінці Ви будете щасливі, якщо вийдете заміж за когось із них. Працюватимете на нього, бо на працях його ім'я завжди буде першим, якщо не єдиним...

МІЛЕВА: У випадку П'єра та Марії Кюрі — зовсім інакше. Її ім'я завжди перше.

ВЕБЕР: Ви знайдіть спочатку П'єра, а потім приходьте на студії.

МІЛЕВА: І вона прийшла як Марія Склодовська. П'єр з'явився пізніше.

ВЕБЕР: Манія, її справжнє ім'я — Манія, і це основна характеристика її характеру. Не допомагає їй і те, що вона потім привласнила ім'я Діви Марії. Ця маніячка не є добрим прикладом для Вас!

МІЛЕВА: Чому вона маніячка більшою мірою, аніж П'єр — маніяк?

ВЕБЕР: П'єр — не маніяк, він мазохіст, це дещо інше.

МІЛЕВА: Гаразд, от Марія Кюрі має два університетських дипломи, і не має нічиїх сходів, а займається наукою, разом із своїм чоловіком, який є також її колегою. Чи це не приклади, яким я маю слідувати?

ВЕБЕР: Це не приклади, це все самі винятки!

МІЛЕВА: Мене цікавлять студії фізики, і мені байдуже, чи буду я в цьому прикладом чи винятком!

ВЕБЕР: Добре, а чому Ви вчепились саме у фізику? Є й інші природничі науки!

МІЛЕВА: Фізика вчить нас, що існує якийсь вищий, внутрішній порядок у природі, і вона охоплює майже всі інші науки!

ВЕБЕР: Чому Ви цього порядку не шукаєте в музиці, де він доведений до досконалості? А хочете на фізику через каприз! Чистий жіночий каприз і нічого більше.

МІЛЕВА: І фізика теж капризна наука. Часом нам видається, що вона заперечує очевидне, а часом — що підтверджує неймовірне!

ВЕБЕР: Крібле-крабле-бумс!

(Тиша. Вебер натискає на кнопку і довго дзвонить. Входить Альберт, запитально дивиться на Мілеву, вона здвигає плечима. Вебер продовжує дзвонити, ніби насолоджуючись мелодією дзвінка. А тоді раптом звертається до Альберта).

ВЕБЕР: Ім'я?

АЛЬБЕРТ: Альберт Айнштайн.

ВЕБЕР *(шукає папку з його роботою)*: Номер шість?

АЛЬБЕРТ: Ні, я номер чотири, але я свою чергу уступив панночці Марич.

ВЕБЕР: А що привело молодого Кавалера троянд на студії фізики, можна довідатись?

АЛЬБЕРТ: Це проста формула. Якщо свою схильність до абстрактного мислення я позначу як A , брак уяви як M , а незалежність як свій ідеал — літерою H , тоді моє рівняння звучить так: C — наука дорівнює H помножене на A в квадраті плюс M у квадраті.

ВЕБЕР: Цікаво. Ви сказали — Айнштайн?

АЛЬБЕРТ: Так.

ВЕБЕР: Так, пригадую, Ви були прийняті і минулого року, умовно...

АЛЬБЕРТ: Я, однак, вирішив скласти іспит зрілості й здобути серйозну базу для студій.

ВЕБЕР: Ну і як, здобули?

АЛЬБЕРТ: Так.

ВЕБЕР: Добре, давайте подивимось. Скільки два і два?

АЛЬБЕРТ: Двадцять два.

ВЕБЕР (*трохи помовчавши*): Прекрасно. А скільки дві й дві?

АЛЬБЕРТ: Сорок вісім жовтих троянд.

ВЕБЕР: Прошу?

АЛЬБЕРТ: Дві дюжини жовтих троянд плюс дві дюжини жовтих троянд у сумі дають сорок вісім жовтих троянд.

ВЕБЕР: Я питав абстрактно.

АЛЬБЕРТ: А я, як Кавалер троянд, додавав троянди.

ВЕБЕР: Але чому саме жовті?

АЛЬБЕРТ: Жовтий — колір світла.

ВЕБЕР: Крібле-крабле-бумс!

АЛЬБЕРТ: Так.

ВЕБЕР: Як звучить закон Кулона?

АЛЬБЕРТ: Закон Кулона... Гадаю, що я знаю формулу, якщо це оте A , яке дорівнює...

ВЕБЕР: Це те, що ця панночка знає, як «Отче наш», дорогий мій! Скажіть, панночко, своєму кавалерові, як звучить закон Кулона!

МІЛЕВА: Значить, я теж прийнята?

ВЕБЕР: Ну, цього я вже не знаю.

МІЛЕВА: Тоді я теж не знаю закону Кулона. Мені не потрібно його знати.

(Вебер несподівано дзвонить. Входить група студентів).

СТУДЕНТИ: Добрий день.

(Вебер мовчить, складає папери до папки. Тоді раптом звертається до них).

ВЕБЕР: Панове, ви від сьогодні студенти групи VI-A на кафедрі фізики цюріхського Політехнікуму. Протягом наступних кількох років я буду вашим головним мучителем-інквізитором. Моє співчуття і мої вітання!

(Студенти вклоняються).

ГРОССМАН: Дякуємо, пане професоре!

ВЕБЕР: Ім'я?

ГРОССМАН: Марсель Гроссман.

ВЕБЕР: І як мене звать студенти, колего Гроссман?

ГРОССМАН: Професор Вебер.

ВЕБЕР: Так, у моїй присутності. А як, коли я не чую?

ГРОССМАН: Не знаю.

ВЕБЕР: Скажіть Ви, колего Айнштайн.

АЛЬБЕРТ: Не можу, якщо Ви чуєте.

ВЕБЕР (затуляє вуха руками): Ось, зараз не чую.

АЛЬБЕРТ: Електричний членотрус.

ГРОССМАН: Вебер герр електрохер.

ЕРАТ: Електродроч.

ВЕБЕР: О, хто автор цього нового прізвиська?

ЕРАТ: Не знаємо.

АЛЬБЕРТ: Не знаємо.

ВЕБЕР: А чи хтось із вас знає, хто оця молода дама?

АЛЬБЕРТ: Ми всі знаємо. Це панночка Мілева Марич.

ВЕБЕР: Відповідь неповна. Скажіть Ви, колего!

ГРОССМАН: Панночка Мілева Марич, яка складала з нами вступний іспит.

ВЕБЕР: Відповідь неповна. Хто знає?

ЕРАТ: Ніхто.

ВЕБЕР: Так от, панове, щоб ви знали! От ця молода дама — мій життєвий педагогічний злочин! Це перша студентка фізики в історії цієї серйозної й консервативної школи, правила якої я сьогодні порушив. Через це я, як жертва лібералізму, буду смажитись у розпеченому пекельному казані і, якщо наша колега як фізик не вигідає пристрою для охолодження пекла, мої муки будуть вічними. Вітаю, колего Марич!

МІЛЕВА (*хапаючи повітря*): Закон Кулона: Електро-статична сила взаємодії двох точкових нерухомих зарядів прямо пропорційна добутку абсолютних значень зарядів і обернено пропорційна квадрату відстані між ними...

(Колеги їй аплодують. Вона стоїть розгублена. Вебер збирає папери і збирається вийти. Гроссман щось шукає між машинами. Гамір).

ЕРАТ: Швидко, швидко, треба зробити електричне коло першокурсників! Включи там. Той, кого вдарить струмом — не здав! Давайте, беріться за руки! Включай! Подивимось, хто перший відпаде! Не переривай...

АЛЬБЕРТ: Колего Мілева, дайте руку, дайте руку!

МІЛЕВА: Я мушу одразу піти на пошту, повідомити своїх, вони непокояться!

АЛЬБЕРТ: Ні-і-і! Спочатку вас має добряче потрусити струм першокурсника! Давай, вмикай!!! (Гроссман вмикає машину Вебера, іскри летять, він торкається наелектризованої частини шматком заліза, другою рукою хапається за Ерата. Всі тримаються за руки в колі. Раптом якийсь тріск). Дайте руку! Дайте руку! Дайте руку!

(Затемнення).

ЗУНЗІКА ПОВЕРНУЛАСЯ

(Тераса у маєтку Маричів у Качі. Ранок, поволі дніє. Читання листа щойно завершено. Тиша. Зорка зіщулилась у плетеному кріслі, загорнута ковдрою. Пан Марич уважно роздивляється конверт).

МАРІЯ *(приносить піднос із кавою)*: Давайте беріть, щоб ми трохи зігрілись.

ПАН МАРИЧ: Знаєш, коли він відправлений? У вівторок, о другій пополудні. Ось, подивись на штемпель. Ввечері він, напевно, потрапив на нічний потяг до Відня, а тоді, я думаю, знову нічним, далі, і в четвер увечері прийшов у Новий Сад і ось сьогодні вранці потрапив до нас. Швидко прийшов, їй-богу...

МАРІЯ: Так. Два дні й дві ночі, з Цюріха сюди. Це просто миттєво!

ПАН МАРИЧ: Два з половиною дні й три ночі, Маро!

МАРІЯ: Правда? Але все одно швидко.

ПАН МАРИЧ: Так.

ЗОРКА: Вона, напевно, розпитала, коли нам прийде лист, і тепер думає про нас.

МАРІЯ: Звичайно. Дай подивитись на листа.

ЗОРКА: А може, вона ще спить, вона не могла прокинутись так рано.

МАРІЯ: Звичайно.

ПАН МАРИЧ: Звичайно, звичайно, звичайно... Давайте збирайтесь! Їдемо в Новий Сад розказати Міші і написати їй звіттам листа, всі разом. Вона пише, що це для неї не тріумф, але ми, їй-богу, гадаємо, що так! Повідомимо і професорові Ноничу у Шабац, він стверджував, що Міца — вроджений математик...

МАРІЯ: Я спакую для неї посилочку, нехай відсвяткує там з товариством...

ПАН МАРИЧ: Так, так, посилку обов'язково. Спочатку привітаємо її депешею, а тоді посилка і великий лист про все, як нас поштар розбудив, ще коли було темно...

ЗОРКА: Це я вас розбудила, а не поштар, ви б його й не почули...

ПАН МАРИЧ: Так, Зоріцо, ми це їй напишемо, а ти отримаєш нагороду за добру звістку. Вибирай, що ми тобі сьогодні купимо..

МАРІЯ: Ой, он Зунзіка, Зоро, подивись на неї! Киць, киць... Я казала тобі, що вона прийде, як розвидниться. Хіба ти її не бачиш, Зоро?

ЗОРКА: Не бачу.

МАРІЯ: Ось вона, поглянь, як вона на тебе дивиться...

ЗОРКА: Нехай.

МАРІЯ: Поклич її, чому ти її не кличеш? Іди сюди, Зунзі, киць-киць...

ЗОРКА: Не буду її кликати! Я її не бачу, я люта на неї і крапка!

МАРІЯ: Ось, я її тобі зараз принесу... Зунзі, Зунзіка..

ЗОРКА: Ні-і-і, мамо! Ви чуєте, що я зла на неї! Нехай вона поплатиться за те, що зробила!

МАРІЯ: Пробач їй цього разу, заради Міци.

ЗОРКА: Я їй не вибачу. Знає вона, що зробила!

МАРІЯ: Поглянь, як вона сумно дивиться на тебе.

ЗОРКА: Нехай.

МАРІЯ: Наїжачилась, бідолашка, від холоду.

ЗОРКА: Нехай.

(Затемнення).

КЛАРА ШУМАН ЧИ ВІРА ЗАСУЛИЧ

(Пансіон Енглєбрехт у Цюріху. Кімната на мансарді, в яку Мілева вселяється за рекомендацією своїх товаришок: Мілани і Ружіци, які вже мешкають у тому пансіоні. Валізи, пакунки, купи книжок. Ружіца і Мілева розпаковують і впорядковують речі).

МІЛЕВА: Кажу тобі, Ружо, це ніякий не триумф!

РУЖІЦА: Триумф, триумф, триумф!

МІЛЕВА *(дивиться у вікно за купкою книжок)*: Ні, ні і ні! Чому чиясь поблажливість мала б бути моїм триумфом?

РУЖІЦА: Знаєш що, дорога панночко! Ми маємо пишатись вже тим, що ми нормально ходили до гімназії у нашому маленькому Шабаці, який до вчорашнього дня був турецьким базаром, бо у могутній, освіченій Австрії дівчатам це все ще не дозволено! Наш успіх — вже те, що ми обидві зараз в університеті, а приїхали просто з хутора! А те, що ти вступила в Політехнікум, куди досі не ступала жіноча нога, от це й є триумф, якщо він існує на цьому світі! А ти говори, що хочеш.

МІЛЕВА: Ні!

(Ружіца мовчить, вона гнівається. Розкладає речі. Мілева гарячково ристься у валізі, витягає моток мотузки, запихає край спідниці збоку за пояс, розмотує мотузку і починає легенько перестрибувати через неї, вправно переносючи вагу тіла на здорове стежно. Ружіца перелякано стежить за нею).

МІЛЕВА: Ось, Ружіцо, оце триумф... чотири... п'ять... триумф... шість... три...умф... Я можу сорок сім і навіть п'ятдесят разів.

РУЖИЦА: Обережно, впадеш..

МІЛЕВА: Не впаду! Одинадцять... тріумф... а? Мене звали кульгавою... п'ятнадцять... скільки я через це плакала... я не могла перестрибувати... сімнадцять... Я вправлялась, вправлялась і ось тепер... тріумф... а? Двадцять...

(Перестрибує, рахує, скандує: Тріумф, тріумф!.. Входить Мілана, гарна, здорова брюнетка, студентка психології. Несе рогалики, каструльку для кави, фрукти, якісь репродукції в рамках, отетеріло дивиться на Мілеву).

МІЛАНА: Полудник, дівчата-а-а...

(Мілева задихано стрибає, її волосся розтріпалося, рахує. Мілана приєднується до неї, перестрибують кілька разів разом, а тоді заплутуються у мотузці і мало не падають).

МІЛАНА: Ну ж-бо, пригощайтесь! Вітаємо тебе з новою квартирою, Міцо. Я принесла кілька репродукцій, це тобі подарунок від нас. Вибирай, які ти хочеш...

МІЛЕВА: О, дякую! А що то за кашель, Ружо, чи ти серйозно це говориш?

МІЛАНА: Невже ви не зголодніли? *(Відкушує рогалик)*. Ось я принесла каструльку, звариш каву...

МІЛЕВА: Я так рада, що переїхала сюди до вас. З цього вікна видно півміста. Цюріх чудовий, і ви чудові, і рогалики чудові, і це піддашся, і ці картини, і все...

РУЖИЦА: Пахне кава, як вдома...

МІЛАНА *(вдихає запах)*: М-м-м-м, ой, так, як чудово пахне...

МІЛЕВА: Ой, може, це гріх, але мені тут краще, ніж удома. Я так люблю Цюріх, ніби я в ньому виростаю. Я

переконаю батька, щоб усі сюди переселились... Куди ти, Ружо, ось вже й кава готова?

РУЖИЦА: Піду принесу свою чашку.

МІЛЕВА: Не треба, тут є достатньо чашок.

РУЖИЦА (*виходячи*): Ні, ні, я п'ю тільки зі своєї чашки... я зараз...

МІЛЕВА (*після короткої паузи*): Що з нею?

МІЛАНА: Не знаю. Запитай у неї.

МІЛЕВА: Вона хвора? Ви щось від мене приховуєте?

МІЛАНА: Не знаю. Запитай у неї.

МІЛЕВА: Відколи це?

МІЛАНА: З цієї осені. Кашляє, худне, трохи підвищена температура. Цієї зими — двічі запалення легень. Лікарі вважають, що вона мусіла б поїхати до санаторію ще... (*Входить Ружіца. Мілана різко змінює тему*). А чи знаєте ви, дорогі дами, що в п'ятницю ввечері тут у Цюріху — Конгрес Анархістів! Приїде П. О. К. власною персоною!

РУЖИЦА (*ість рогалик*): Невже? Якби ми ще знали, хто такий П. О. К.! П. О. К., П. О. К... А, знаю, Петро Олександрович Кропоткін, чи не так? О, це чудово, що він приїжджає, я закохана в нього...

МІЛАНА: Т-с-с-с, не ти одна!

МІЛЕВА: Хіба його не видворили зі Швейцарії без права на повернення?

МІЛАНА: Так, але яке це має значення! Хто знає, як він буде називатись у п'ятницю ввечері. Т-с-с-с, ви нічого не чули! У мене є перепустки для всіх нас, не питаєте, звідки вони в мене! Все якось напівлегально. (*Розставляє картини під стінкою*). Ось, Міціко, вибери, що повісиш на стіни. Маєш портрети: мадам де Сталь, Клара Шуман, Віра Засулич, а ще оці квіти, думаю, Густава Клімта, і оці якісь пейзажі, не знаю навіть, чиї вони...

МІЛЕВА: Спочатку Клару Шуман, ось на цю стіну, я її справді дуже ціную і мені шкода, що я її ніколи не слухала, а кажуть, що вона грала краще, ніж Ліст..

МІЛАНА: А не хочеш Віру Засулич, дивись, який портрет! Хто сказав би, що за цим замріяним, майже дитячим обличчям ховається така тигриця...

РУЖИЦА (*роздивляється портрет*): Ви знаєте, що вона цими днями теж у Цюріху? Хелена бачила її пару вечорів тому на виставці Годлера. Каже: вона і Енріке Малатеста гуляють довкола, обоє у чорних плащах-пелеринах до землі, нікого не помічають, про щось тихо перемовляються. Всі витріщались на них, ніхто не дивився виставку.

МІЛЕВА: І на цій картині вона гарна, справді...

МІЛАНА: Можеш собі взяти...

МІЛЕВА: Мені все ж таки трохи неприємно тримати на стіні портрет убивці...

МІЛАНА: Та ну! Тобі неприємно! Ти вважаєш, що Віра Засулич — убивця?

МІЛЕВА: Вважаю, що це так!

МІЛАНА: Та й твій Святий Георгій — вбивця, а ти його все одно почепила на стіну! Подивись, з яким задоволенням він вбиває нещасного змія! Просто насолоджується тим!

МІЛЕВА: Одна справа — вбити чудовисько, а інша — людину!

МІЛАНА: Це так, але Віра Засулич теж убила чудовисько! Людське чудовисько! Ти дуже добре знаєш, що цей петроградський начальник, якого вона вбила — справжній звір, і що її на суді виправдали!

МІЛЕВА: Знаю.

МІЛАНА: Що ж ти тоді розкажеш?

МІЛЕВА: Не має значення, що вона виправдана! Для мене вбивцею є кожний, хто вбив людину!

МІЛАНА: Та що ти кажеш! Кожний, хто вбив людину!

МІЛЕВА: Так!

МІЛАНА: Так говорить лише той, у кого мозок із за-ліза! Ти справжній науковець!

МІЛЕВА: Хочеш сказати, що в мене немає фантазії та почуттів, так?

МІЛАНА: Хочу сказати, що я дивуюсь, що тобі перешкоджає те, що Віра Засулич здійснила замах на злочинця, а не перешкоджає, що Клара Шуман своїм кокетуванням звела з розуму двох геніїв, один з яких через це опинився у божевільні, а другий цілий свій вік був сам, як перст! Вона для тебе — творча натура, піаністка, яка грала краще, ніж Ліст, моральний ангел, а Віра Засулич — лише вбивця! Це, дорога Міцо, чисте воєводинське міщанство! Будиночок, іконочка, жіночка, діточки, садочок, корівка, курочка, супчик...

МІЛЕВА: Що ти говориш, Міло! Кого Клара Шуман звела з розуму? Хто знає, що сталося б з Шуманом і Брамсом, якби її не було? Вона врятувала тих двох геніїв! Принесла себе їм у жертву!

МІЛАНА: А, ти, отже, захоплюєшся її жертвою! Гаразд, вона пожертвувала собою, щоб врятувати цих двох чоловіків, а Віра Засулич принесла себе в жертву, щоб врятувати все людство...

МІЛЕВА: Той, хто хоче врятувати людство, починає зі свого найближчого оточення, дорога моя... Хто не вміє приносити себе в жертву заради ближніх, не вірю, що той мо...

РУЖИЦА: Агов, дівчата, що це, Конгрес Анархістів вже почався... Кава охолола...

МІЛАНА: Добре, не буду сперечатись! Відбір завершено! Візьми те, що тобі подобається і кінець!

(Мілана нервово п'є каву, відкушує рогалик. Мілева вішає портрет Клари Шуман на стіну. Відходить, щоб подивитись, як він висить).

МІЛЕВА: Де тут вмикається світло?

РУЖИЦА: Дай нам трохи посидіти у напівтемряві, прошу тебе, це нагадує мені дитинство. Мені світло видається якимсь банальним, у п'їтьмі все здається ніжнішим, людські голоси — м'якші й приємніші...

МІЛАНА: Мені у п'їтьмі завжди хочеться співати.

РУЖИЦА: То співай, хто тобі боронить.

МІЛАНА (*з повним ротом*): Не можу, коли їм.

РУЖИЦА (*наспівує*): Не треба мі, матінко, килим тка-ти, я ся не буду віддавати, вечеряй, вечеряй мене не чекай...

(Тиша. Мілева дивиться у вікно).

МІЛЕВА (*раптово*): Може у мене й залізний мозок, і я не маю фантазії, але, на мою думку, людство рятує той, хто зробить все, щоб допомогти вижити двом людським створінням, а не той, хто уявляє, що він рятівник людства, одягне чорний плащ-пелерину до землі і холодно вб'є людину!

(Тиша. Ружіца доливає каву. Мовчать).

МІЛАНА (*після паузи*): Так сказала наша свята Міца...

(Затемнення).

СОБАКА, В ЯКОГО УВІ СНІ СМИКАЄТЬСЯ МОРДА

(Вулиця Клозбах у Цюриху. Ніч. Альберт і Мілева перед будинком № 87. Альберт кидає камінчики у вікно, щоб розбудити власницю. Мілева сперлася на лавку під деревом із світильником).

АЛЬБЕРТ: Фрау Марквальдер! Фрау Марквальдер!
(Кидає камінчики). Це я, Айнштайн! От, не чує, голова в пір'ї, мозок в жирі, її й грім би не розбудив.

МІЛЕВА: Давайте почекаємо ще трохи, може, вона все ж таки відчинить!

АЛЬБЕРТ: Нічого не вийде з нашого музикування сьогодні, панночко Марич. Відтепер я постійно носитиму скрипку з собою, і на лекції, і всюди!

МІЛЕВА: Хоча, можливо, було б легше носити ключ від вхідних дверей.

АЛЬБЕРТ: Так. Ех, не знаю, що зі мною сталося, що я його забув.

(Кидає кілька камінчиків і сідає на лавку. Втомився).

МІЛЕВА: Раз, два. І ще два це чотири, і один — п'ять, і ще раз...

АЛЬБЕРТ: Що Ви рахуєте?

МІЛЕВА: Те, скільки разів Ви у цьому семестрі забули ключ і спали у Якоба або в Марселя...

АЛЬБЕРТ: Невже п'ять разів?

МІЛЕВА: Ні, не п'ять, а шість разів, але минулої п'ятниці Вам все ж таки вдалося розбудити фрау Марквальдер...

АЛЬБЕРТ: Вона винна у цьому всьому, Ви ж самі бачите, що вона робить це навмисне. Не хоче відчинити

мені назло. Карає мене! *(Підбігає до вікна)*. Фрау Марквальдер, Ви мене зовсім не покарали, я щасливий, я насолоджуюсь, дякую Вам. Мені тут чудово з панночкою Марич! Не потрібен мені Ваш клю-ю-юч!

МІЛЕВА: Завіса ніби трошки ворухнулася, подивіться!

АЛЬБЕРТ: Давайте я Вас підніму, а Ви її покличте. Киньте цей камінчик просто в шибу, може, ваш голос її розчулить...

(Піднімає її, вона кидає камінчик, промахується).

МІЛЕВА: Фрау Марквальдер! Фрау Марквальдер!

АЛЬБЕРТ *(кружляє з нею)*: Я міг би віднести Вас на руках до Вашої квартири, щоб спокутувати гріх, що ми сьогодні ввечері не можемо грати разом.

МІЛЕВА: О, мені здається, хтось біжить сюди! *(Йде подивитись)*. Це якийсь бродячий собака.

АЛЬБЕРТ: Мій товариш, він теж забув ключ від дому і тиняється довкола.

МІЛЕВА: А який він гарний, рудий, майже червоний, як вогонь. Ходи, песику, йди сюди, красеню мій худющий...

АЛЬБЕРТ *(стає перед нею)*: Я, щоб Ви знали, страшенно ревную до собак.

МІЛЕВА: Чому? Вони такі вірні й віддані.

АЛЬБЕРТ: У дитинстві мені здавалось, що мої набагато більше люблять нашого пса Пеппі, ніж мене. Йому було дозволено все, а мені нічого! Бігав, куди хотів, пхав до рота все, що знаходив на землі і ніхто його за це не сварив. Його не драїли милом, як мене, не видирали йому волосся гострим гребінцем, як мені. Він жив, як принц! Я вмирав від ревності, що я — не Пеппі! Я і зараз заздрю псам через їхню свободу...

МІЛЕВА: Та чого Ви їм заздрите, бачите, який цей бідолашка худий, а шерсть у нього настовбурчилась від страху...

АЛЬБЕРТ: От, я так і знав! Ви його вже любите!

МІЛЕВА: Ходи, песику, не бійся, ходи сюди...

АЛЬБЕРТ: Що то за «ходи, песику»?! Якщо Ви його зараз погладите, я його вкушу!

МІЛЕВА: Не лякайте його, бачите, як він тремтить! Ходи, маленький, ходи сюди...

АЛЬБЕРТ: А зараз я його справді вкушу за ногу, побачите...

МІЛЕВА (*сміючись*): Не треба! Йди собі, песику, йди. Ось, я його вже не чіпаю. Мій пес був чорною вівчаркою, я його звала Рогоз. Я любила підніматись на горище і спостерігати згори за світом, мені здавалось, що я на небі. Він приходив за мною і сердито гавкав на птахів, що пролітали, а до мене лащився. Він здох, бідний, одної зими, коли я була в Загребі.

АЛЬБЕРТ: Який у Вас теплий голос, м'який, як мох... Ні, не зупиняйтесь, я люблю слухати, як Ви розповідаєте...

МІЛЕВА: Я трохи захрипла, дує вітер, пізно.

АЛЬБЕРТ: Підемо?

МІЛЕВА: Ні-і! Може, хтось-таки з'явиться і відчинить Вам.

АЛЬБЕРТ: Я волів би, щоб ніхто не з'явився, і щоб я з Вами просидів тут наступних два роки. Трохи Ваших тістечок з маком, моя скрипка і більше нічого! Мені б нікого не бракувало. Я був би хорошим, вважав, щоб не накришити, коли їм і грав лише те, що подобається Вам...

МІЛЕВА (*крізь сміх*): О, та мені подобається все, що Ви граєте, все-все...

АЛЬБЕРТ: Ну, тоді я зараз виконаю для Вас *Serenata Notturna* з оркестром! (*Йде за стовп, поміт повертається, удаючи диригента*). Насамперед виходить диригент, а це я: вклоняюсь, вклоняюсь! Тоді потискання руки з першою скрипкою, а це знову я, вклоняюсь, вклоняюсь. Хусточка на плече, інтонація, ммм-ммм. Починаємо: скрипки: ні-і-і-ні-ні-і-ні-і-і, віолончелі: ігуан-н-гіу-у-ун-н-н-гіун-н, віоли: лі-і-ла-а-а-лі-і-і-ла-а, литаври: ту-у-ум-м-м-м-ту-у-у-у-ум-м-м-тум-м-тум-м-м! Фію-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-фію-ю-ю-ю, це флейти. Можете супроводжувати нас на фортепіано, хоча тут немає фортепіано. Ні-і-і-на-а-а, гіу-ун-н-н-гіун-гіун-н, лі-і-ла-ла-лі-і, фі-і-ю-у-у-фі-і, ту-у-ум-м-м, тум-тум-м-тум-м! Фінальна частина литавр: Ту-у-ум-м-м-ту-у-ум-м-м-тум — ту-у-ум-м-м!

МІЛЕВА: Браво, браво-о-о!

АЛЬБЕРТ: Кланяюсь, кланяюсь, дякую, дякую! Члени оркестру, встаньте. Вклоняємось, вклоняємось. Дякую за букети... Ах, важкий концерт. Що скажете, добрий цей віденський оркестр, а? Його заснував сам Брамс. Чудово звучить, правда? Доведений до досконалості, з рівним темпом, чистий тон. Ми довго працювали, але мені приємно, що вам сподобалось...

(Падає на лавку біля неї і обіймає її. Тиша. Мілева не рухається).

МІЛЕВА: О-о-о, погляньте, отой пес ліг на сходи і заснув. Заморився бідолаха.

АЛЬБЕРТ: Чим для Вас є кохання?

(Тиша).

МІЛЕВА: Як він поклав голову на передні лапи, ніби на подушку! Він такий гарний.

АЛЬБЕРТ: Дайте відповідь на моє запитання, облиште пса, нехай спить!

МІЛЕВА: Не знаю.

АЛЬБЕРТ: Знаєте, знаєте!

МІЛЕВА: Я не вмію говорити так гарно, як Ви. Скажіть першим.

АЛЬБЕРТ: Я задав питання. Я не можу сам і питати, і відповідати.

МІЛЕВА: Так.

АЛЬБЕРТ: Що так?

МІЛЕВА: Не знаю.

АЛЬБЕРТ: Знаєте, знаєте.

МІЛЕВА: Чим є для мене кохання? Це мало б бути щось таке хвилююче, ніби людина крутиться на безколичній каруселі і губиться у якомусь теплому просторі, її охоплює слабкість і дрімота, але вона не боїться, а радісно мчить далі й далі... Ох, Ви тепер, напевно, будете з мене сміятись...

АЛЬБЕРТ: А по яких знаках Ви зрозуміли б, що закохані?

МІЛЕВА: Е ні, не скажу, зараз уже точно Ваша черга! Більше я Вам не скажу ні слова!

АЛЬБЕРТ: Мене це серйозно цікавить! Коли б Ви сказали про себе: о, схоже, що я закохалась. Як би Ви зрозуміли, що це почалось?

МІЛЕВА: А Ви? Коли б Ви сказали це про себе, дуже мене цікавить!

АЛЬБЕРТ: Ось зараз.

МІЛЕВА: Що зараз?

АЛЬБЕРТ: Це. Ось зараз я говорю: схоже, що я закохався. Власне кажучи, я впевнений у цьому!

(Тиша. Мілева не рухається).

ХТОЗНА, ЩО ХОВАЄТЬСЯ У СОНАТІ

(Фізична лабораторія. Світанок. Альберт спить, схиливши голову на стіл, завалений пробірками, котушками, книжками. За іншим таким столом, поруч з машиною для компресії газу, якраз прокидається Гроссман і заспано витріщається на апарат, який стоїть перед ним. Потім вмивається над умивальником в куті кімнати. Плюскіт води розбудив Альберта).

АЛЬБЕРТ: Нічого, а?

ГРОССМАН: Нічого.

АЛЬБЕРТ: Крібле-крабле-бумс!

ГРОССМАН: Так, крібле-крабле-бумс! Думаю, що треба все порахувати знову! Мені все це вже отут!

АЛЬБЕРТ *(потихеньку підводиться, дивиться на машину, пробує її запустити)*: Давай, здохлятино! Ефір, ефір, ефір! Їм ефір у голові й у задниці! Альфа й омега! Як то так, Марселю, що нічого з отого, що нам кажуть на парах, не спрацьовує в дослідах? Що не в порядку, наші голови чи їхні формули?

ГРОССМАН: Може я й справді погано порахував. Зараз знову все перегляну.

(Альберт сонно тиняється туди-сюди, йде до іншої частини приміщення, знаходить свою скрипку і починає водити смичком. Гроссман гортає книжку і насвистує мелодію, яку грає Альберт. Входить Мілева).

МІЛЕВА: Доброго ранку! Як це ви вже встигли прийти?

ГРОССМАН: А ми й не йшли додому, але ні до чого не дійшли!

МІЛЕВА: Хто знову забув ключ, Джонні?

АЛЬБЕРТ: Ні! Ось він! *(Брязкає ключами)*. Міці, у нас для тебе є сюрприз!

(Вони знімають пальта й шалики, під якими виявляється фортепіано в куті кімнати).

ГРОССМАН, АЛЬБЕРТ: Там-там-там! Три-чотири!
МІЛЕВА: О-о-о-о! Чудово! Звідки це у вас?

(Проводить рукою по клавішах).

АЛЬБЕРТ: Притягнули вчора ввечері з холоу, знічев'я, аби щось зробити. Чого йому стояти там, якщо на ньому ніхто не грає, а нам воно потрібне. Ні, нам воно, власне кажучи, необхідне! Давай якісь партитури, щоб ми його трохи випробували...

ГРОССМАН: Нехай спочатку Міца перевірить, де ми помилились у розрахунках. Я здурію від цього досліду, бігме!

МІЛЕВА *(повертається за стіл)*: Не поспішайте. Чи ви спочатку все точно виміряли: тиск, час, температуру?

ГРОССМАН: Все! Ось подивись, маєш тут таблицю!

АЛЬБЕРТ: І ми отримали густину пари при вищій температурі, але при низьких...

МІЛЕВА: Що при низьких?

АЛЬБЕРТ: Нікс!

МІЛЕВА: А чому ви не взяли діоксид вуглецю, ви ж знаєте, що він при нулі градусів...

ГРОССМАН: Перетворюється на рідину при 38,5 атмосферах. Ми взяли, але це не допомогло!

МІЛЕВА: Ну, тоді не знаю, ми мусимо знову все порахувати, по частинах.

АЛЬБЕРТ: А чи можна було б спочатку трохи музики, або трохи сніданку, або трохи будь-чого іншого...

ГРОССМАН: Піду принесу чогось поїсти, а ти нам, Мілево, приготуй чай...

(Гроссман виходить. Мілева ставить каструльку з водою на примус. Альберт вмивається над умивальником, вона витирає йому хусточкою обличчя і волосся. Вони обіймаються).

МІЛЕВА: Ой, вода кипить, загасить примус!

АЛЬБЕРТ: Дурна вода, ану перестань кипіти! *(Імітує Вебера)*. Колего Айнштайн, нагадайте нам, як звучить формула кипіння? Отак, пане Струможер: Температуру кипіння, яку ми спостерігаємо, доводять до нормального тиску за наступною формулою: $T_{\text{пр}} = T + k(760 - P)$, де T — температура кипіння, яку ми спостерігаємо, P — барометричний тиск під час досліду... Продовжуйте, колего Марич!

МІЛЕВА: А k — інкремент температури кипіння на 1 мм ртутного стовпчика атмосферного тиску. Тоді...

АЛЬБЕРТ: Тоді кінцева формула кипіння, Гер Струможер, звучить: Міці плюс Вебер дорівнює зубрилка!

(Гроссман приносить коржики, кренделики, сир, Мілева розливає чай. Сідають за стіл. Хлопці жадібно їдять. Сьорбають чай).

МІЛЕВА: Давайте повторимо провідники й ізолятори, поки ви їсте. Я читатиму... *(Читає)*. Метали — відмінні провідники, але якщо вони не є електролітично чистими, вони не ідеальні, і тому...

АЛЬБЕРТ *(їсть)*: Це ми знаємо, Міці, давай далі...

МІЛЕВА: Повітря. Повітря — природний ізолятор, але через можливе проникнення мусить бути доповнене пористими матеріалами, бо саме повітря як провідник не ідеальне...

АЛЬБЕРТ: Йо-о-ой, для Вебера ніщо не є ідеальним!

МІЛЕВА: Чоловік намагається бути точним, що з тобою?

АЛЬБЕРТ: Я теж точний, але стільки речей на цьому світі є для мене ідеальними!

ГРОССМАН: Що, наприклад?

АЛЬБЕРТ: Є і хто, і що! Наприклад, музика Моцарта для мене ідеальна. Музика Баха теж, але музика Моцарта, все ж таки, значно більше!

МІЛЕВА (*стукає його по руці*): Не може щось бути більше чи менше ідеальним!

АЛЬБЕРТ: Добре, тоді лише музика Моцарта. Потім теорія тяжіння Ньютона, потім відкриття Кеплера про еліпси. Потім для мене ідеальним є пиріг в сухариках з солодким сиром і сухими вишнями. А також пиріг з соленим сиром, зі сметаною і шпинатом, і курча, фаршироване печінкою, грибами, цибулею й маслинами, і маковий торт з ромом і родзинками...

ГРОССМАН: І всі страви, які готує твоя мама, яка для тебе через це теж ідеальна.

АЛЬБЕРТ: Ні, з жінок для мене ідеальна лише Міці!

ГРОССМАН: Ого!

АЛЬБЕРТ: Так! Міці для мене — єдина ідеальна жива жінка, решта — всі історичні!

ГРОССМАН: Ого!

АЛЬБЕРТ: Що — ого, ого!

ГРОССМАН: Маю на увазі, ого, як Міца почервоніла!

МІЛЕВА (*сховала обличчя у книжку і читає*): І тому повітря доповнюємо пористими матеріалами на кшталт вовни, бавовни, і мінеральної вовни, яка особливо підходить для температур вище ста градусів...

(Входить Якоб Ерат з купою книжок і зошитів).

АЛЬБЕРТ: Привіт, пористий матеріале, яким доповнюється повітря! Де ти був досі?

ЕРАТ *(кидає пальто)*: Гей, люди, звідки тут це піаніно? Воно справжнє?

АЛЬБЕРТ: Так! Ми вдвох зробили його сьогодні вночі з рідких газів. Як воно тобі подобається?

ЕРАТ *(грає)*: У-у-у, у Вебера буде струмовий удар! Чи у вас сьогодні вночі щось взагалі вийшло?

АЛЬБЕРТ: Нічого. Все намарне! Мусимо все робити з початку! Розрахунки, розрахунки, розра...

ЕРАТ: Ми мали б сьогодні зробити і ці коефіцієнти нагрівання, він нас питатиме про них у середу! Давайте чесно йому признаємося, що нічого не виходить! Нам ніколи не вдасться зробити це з газами! Хай він нам дасть щось інше!

АЛЬБЕРТ: Я думаю, що ми тут марнуємо час, всі абсолютно! Жоден професор не передає нам оті найважливіші знання! Ні Вебер, ні Мінковський, ні Герцог! Це все кухонні рецепти, а не фізика! Наука для дітей.

ГРОССМАН: А я тобі говорю, що вони теж знають не більше. Те, що пише і робить Больцман — це саме те, що треба, але ти ж бачиш, Вебер його навіть не згадує!

АЛЬБЕРТ: Люди, а якщо те, що нас цікавить у фізиці, знаходиться, наприклад, у партитурах Моцарта, а ми того не вміємо відчитати?

ЕРАТ: Неможливо, докторе Фаусте, закони фізики не такі співучі!

ГРОССМАН: Не такі, бо наші професори тлумачать їх, як некрологи! Вони не співучі, бо їх пише насуплений Вебер або отой недолугий Гірс! Вони кожний механічний процес показують як темний тунель, повний змії та скорпіонів, крізь який треба пробиватись з важ-

кими зусиллями! А я вам кажу, що фізика і математика можуть викладатись як «Ода радості»!

ЕРАТ: Ну от, маєш, бабо, пляцок!

АЛЬБЕРТ: Чого хочеш ти, Якобе? Марсель правильно каже! Ми стоїмо перед кожним завданням, як перед проваллям, замість того, щоб читати його в ритмі музики!

ЕРАТ: Вам тут сьогодні вночі якісь відьми часом не лоскотали мозок, щоб не сказати — щось інше? Щось ви мені забагато фантазуєте!

ГРОССМАН: Що ми фантазуємо! Дай, Міцо, якісь ноти, щоб я показав йому, хто фантазує! Музику можна до останнього бемоля виразити математично, тобто в цифрах! Всю партитуру, хочеш подивитись?

ЕРАТ: Що я маю дивитись, якого біса?! Звичайно, музику можна позначити цифрами, так як діти пишуть на клавішах, але за такою партитурою неможливо грати, якщо не знаєш її напам'ять!

МІЛЕВА: А чому ти думаєш, що не можна?

ГРОССМАН: Так, справді, чому не можна?

ЕРАТ: Як — чому? Бо закінчується на у! Що за нісенітниця! Закон фізики у партитурі Моцарта, ти глянь, маму вашу! Значить кожний скрипаль з шинку — потенційний вчений, тільки йому цього ще ніхто не повідомив! Ні, ви справді верзете казна-що! Вибач, Міцо!

АЛЬБЕРТ: Не верземо, Якобе! Я впевнений, що музика виражає набагато більше, ніж ми з неї читаємо! Одна велика досконалість утворюється, коли об'єднує багато менших...

ЕРАТ: А як тоді утворюється маленька досконалість?

АЛЬБЕРТ: Дивись: хто знає, що ховається в одній сонаті, наприклад. Те, що ми відчуємо, це лише зовнішні знаки. Її потрібно вивчити зсередини. Можливо, у ній виражені якісь закономірності природи, про які

фізика ще й не здогадується? Що, коли якраз якісь із цих нот — формули руху світла, а я це не в стані побачити?

ЕРАТ: Тра-ля-ля!

МІЛЕВА: Так, тра-ля-ля! Так і Галілеєві сказали, коли він їм довів, що Земля обертається довкола Сонця, а сьогодні увесь світ крутиться довкола Галілея!

ГРОССМАН: Чорта з два йому сказали *тра-ля-ля*, а поклали голову на колоду і сокирою — *бах*.

МІЛЕВА: Точно! Так би й ти, Якобе, наші голови — на колоду, і сокирою — *бах*!

ЕРАТ: О, так! Ви схожі на Галілея, як дупа на пончик! Вибач, Міцо. Про що ви говорите? Так, фізика вивчає закони звуку, але це не означає, що музика — наукове відгалуження фізики! Це різні речі.

АЛЬБЕРТ: Чому?

ЕРАТ: Ви як недоумкуваті діти: чому, чому! Добре, чи оце рука? Так. А ото — нога? Так. А зараз скажи мені, який сенс у питанні, чому це в тебе — рука, а оце — нога?

(Альберт робить стійку на руках і пробує на них ходити).

АЛЬБЕРТ: Ось, оце сенс! Для тебе є основним принципом, що руки у нас для рукостискання, а ноги — для ходіння! От бачиш, ні! Чому тоді й деякі музичні принципи не могли би бути справедливими і для фізики, ну скажи?

ЕРАТ: Тому, що фізика має наукові методи і цілі, а музика — мистецькі! Вони в чомусь можуть перетинатися, навіть співпадати, але не можуть доводитись одні другими! А я, як природознавець, вірю лише в те, що можна довести!

ГРОССМАН: О, так, тому ти кожної неділі клячиш у церкві.

ЕРАТ: І що тут непослідовне?

ГРОССМАН: Та лише це.

ЕРАТ: Що саме, я не зрозумів.

ГРОССМАН: Те, що існування того, до кого ти звертаєшся в церкві, може бути доведене лише твоєю вірою!

ЕРАТ: Це не так!

АЛЬБЕРТ: Та невже! Чи ти його, бува, не зустрів у лабораторії, докторе Фаусте?

ЕРАТ: Так, докторе Теофрастусе Бомбастусе, я зустрів його і в лабораторії, і в музиці! У творі Бетховена, наприклад. У невідомому органі чуття, яким цей чоловік, хоча й абсолютно глухий, чув найскладніші музичні форми!

АЛЬБЕРТ: А чи він, насправді, не бачив тонів, а, Марселю? Може, світло рухається так само, як і звук, тільки ми, ті, що стежать за ними синхронно, обома органами чуттів, не звертаємо на це уваги. Так, як частки звука, пов'язані певним чином, дають мелодію, так і промінь, власне кажучи — світлова мелодія, що складається з частинок світла... Тепер потрібно лише добре дослідити, чи світлова й звукова мелодії формуються у той самий спосіб! Що ти на це, Міці?

ЕРАТ: Я кажу, що це неможливо! Ось, затули вуха, хочу бачити чи зможеш ти, за світовою мелодією, вгадати, що я тобі говорю!

АЛЬБЕРТ: Ну я ж не мав на увазі так буквально! І Бетховену теж не стачило затулити вуха — і готово! Це ще потрібно дослідити, а ми тут забуємо дурні формули про провідники тепла, що є зрозуміло, щойно встроиш ложку до гарячого супу!

МІЛЕВА: Правильно.

ЕРАТ: Ні, неправильно! Коли ти торкнешся ложки у гарячому супі, то відчуєш, що вона тепла, але тільки доторком не зможеш визначити принцип нагрівання!

АЛЬБЕРТ: Ні, я подумаю, що це Бог увійшов у ложку і нагрів її! Якобе, заради Бога, щойно вистигне суп, вистигне й ложка, я ж не debil, чоловіче, щоб потребувати теорії, аби зрозуміти, що йдеться про якийсь рух...

ЕРАТ: Так, ти помітиш зміни, але не закон провідності, якщо він не явиться тобі у вигляді нотного запису на поверхні супу...

АЛЬБЕРТ: Якобинцю, але ж ти впертий! Якщо ложка може нагрітися, значить, вона може й охолоджуватися, що свідчить про те, що тепло рухається! А чому я не можу припустити, що воно рухається як світло, як звук?

ЕРАТ: Можеш припускати, хто тобі боронить, тільки це не мусить бути вірним.

МІЛЕВА: Якраз мусить!

АЛЬБЕРТ: Ось чуєш, що каже Міці: мусить! Мусить зараз і тут бути зіграною музика на наявному інструменті!

ГРОССМАН: Саме т-а-а-а-к! Що граємо?

МІЛЕВА (*озирається на Альберта, який вже настроює скрипку*): Шуман. Ля мінор.

АЛЬБЕРТ: Моцарт. Ре мажор.

МІЛЕВА: Добре, тоді Моцарт.

АЛЬБЕРТ: Ні, добре, тоді Шуман!

МІЛЕВА: Ні, ні, Моцарт! Моцарт!

(Гроссман продуває флейту, вони настроюють інструменти, починають грати).

ЕРАТ (*поспіхом випиває чай*): От, піду і я по кларнет, за мить повернуся!

(Біля виходу він майже зіштовхується з професором Вебером, повертається за свій стіл і починає готуватись до заняття. Вебер суворо стоїть біля дверей, чекаючи, щоб музиканти помітили його й замовкли. Гроссман помічає його першим, припиняє грати, відкладає в бік флейту, штовхає ліктем Альберта і йде за свій стіл. Альберт і Мілева продовжують грати. Вебер розлючено аплодує, Мілева озирвається, бачить його, підводиться з-за фортепіано і поволі йде до свого столу, даючи сигнал Альбертові, щоб він перестав. Альберт бачить Вебера, але не зважає, а грає, захоплено і натхненно. Вебер строго дивиться на Альберта. Той грає, ніби стоїть на концертному подіумі, задоволений, що має публіку. Вебер розлючено йде до свого столу, гримає книжками об стіл. Гра продовжується. Альберт повністю поринув у виконання Моцарта).

(Затемнення).

ПОЧИНАЄТЬСЯ СТОЛІТТЯ МЕФІСТОФЕЛЯ

(Кімната Мілеви на піддашші, прикрашена для зустрічі Нового 1900 року. Скромне, студентське святкування має невдовзі початись. Мілева одягається в іншій кімнаті, а її подруга Гелена ще щось поправляє на ялинці і чекає гостей).

ГЕЛЕНА *(зукає)*: На Мюнстерському соборі годинник вже пробив десяту, ти чула?

МІЛЕВА *(ззовні)*: Ч-у-у-ла! Вже йду-у-у!

(Гелена дивиться на вулицю крізь замерзлу шибку вікна. Раптом починає співати, ніби повторюючи пісню, дивлячись на папірець, який вона витягла з кишені).

ГЕЛЕНА *(співає)*:

Пливе човен, хитається,
Широким Дунаєм
А на ньому дівчинонька
Плаче, умліває.
Русалонька дунайська
Милого забрала,
Заманила-підманула,
Щоб щастя не знала!

МІЛЕВА *(в паніці визирає, напіводягнена)*: Що сталося?

ГЕЛЕНА: Нічого. Співаю.

МІЛЕВА: А-а-а! Я думала, хтось прийшов.

(Йде завершити одягання).

ГЕЛЕНА (*співає*):

Русалонько дунайська,
Нечистая сило,
Поверни мі коханого,
Бо жити несила...

(Відчиняє вікно, вітер з вулиці приносить сніг. Входить Мілева).

МІЛЕВА: У-у-у, зачиняй, холодно!

ГЕЛЕНА: Яка ти гарна, Міцо, добре тобі!

МІЛЕВА: Що там добре мені, Геленко, ти ж найгарніша. Зараз ми накриємо все простирадлом, а опівночі буде урочисте відкриття столу і вечеря в новому столітті!

ГЕЛЕНА: Я вивчу цю пісню до Різдва напевно! Це буде мій різдвяний подарунок для М., якщо повернеться до мене з Сербії неодружений!

МІЛЕВА: Повернеться, Геленко, от побачиш! Тримай простирадло, накрій з того боку!

ГЕЛЕНА: Ти справді віриш, що він повернеться, чи тільки мене так потішаєш?

МІЛЕВА: Вірю й знаю! Накривай, накривай...

ГЕЛЕНА: Давай, побажай мені всього того, що, на твою думку, має статися з нами у новому столітті! Ти праведниця, твоє прохання буде почуте!

МІЛЕВА: Добре, а ти побажай мені й Альбертові! *(Мовчать, тримають натягнуте простирадло, заплющили очі. На кафедральному соборі б'є годинник).* Ой, уже десята п'ятнадцять! Чому нема Альберта?!

ГЕЛЕНА: Що ти нам побажала?

(Хтось стукає, Мілева мчить до дверей).

МІЛЕВА: Ось він, слава Богу!

(Входять Мілана і Ружіца, приносять подарунки, партитури, келихи, тістечка. Мілева допомагає їм розкласти речі. Гелена не відходить від неї ні на крок).

ГЕЛЕНА: Що ти нам побажала?

МІЛЕВА: Я побажала, щоб ви обвін... одну особливу пісню...

ГЕЛЕНА: Ні, не говори мені! Недобре розкривати побажання!

РУЖІЦА *(кладає подарунки під ялинку)*: Мене раптом почав огортати якийсь страх перед новим століттям. До вчорашнього дня мені було абсолютно байдуже, мене навіть нервував весь цей парад: кінець століття та кінець століття, а зараз я чогось боюся, хоча не знаю точно чого...

ГЕЛЕНА: Я купила шкатулку для побажань і листочки, все! Хотите ми зараз напишемо...

МІЛАНА: Ні, це треба зробити перед самою північю, щоб було містично і таємничо.

РУЖІЦА *(дивиться через вікно)*: Справжній передноворічний вечір! Віє сніг, все біліє, виглядає спокійно й невинно, а через кілька годин дата докорінно змінюється! Ви розумієте, що вранці ми будемо старші на сто років!

ГЕЛЕНА: Давайте підпишемо обіцянку, що зустрінемося точно посередині наступного століття, на зустрічі 1950 року. Ось папір! Хотите?

РУЖІЦА: Я підписуюсь! Тільки щоб ми всі дожили до того часу!

ГЕЛЕНА: Та ну тебе! Якщо підписуєшся, мусиш дотримати обіцянки, дорога моя! Не забудьте дати підписати і нашим хлопцям! Чи Георг прийде теж?

РУЖИЦА: Не згадуй при мені того імені! Не прийде! Зрештою, не знаю! Навіть якщо й прийде, я його зна-ти — не знаю!

МІЛЕВА: Котра година?

МІЛАНА: За двадцять одинадцята.

МІЛЕВА: Невже так пізно? Не знаю, де вони досі ба-ряться.

ГЕЛЕНА (*тихо говорить Мілеві, яка дивиться у вікно*): А що значить, як ти мені сказала, що до твого бажання докладаються якісь особливі пісні?

МІЛЕВА: Це весільні пісні, Геленко! (*Співає*). Горіла сосна-палала... (*Ружица і Мілана підхоплюють*). Під нею дівка стояла...

ГЕЛЕНА: Давайте ще раз, щоб і я вивчила...

МІЛЕВА: Тихо, здається хтось іде! Але ні, мені зда-лося.

МІЛАНА: Давайте я вам покажу одну нову психо-логічну гру, називається «живе дзеркало». Одна з нас дивиться на своє відображення у наших очах, а ми їй говоримо, як ми її бачимо в цей момент! Але тільки щиро! І без попереднього знання! Тільки те, що бачи-мо!

РУЖИЦА: Добре, ось я дивлюсь на себе! Люстерко, люстерко, хто на світі найгарніший... Міцо, ти спиш! Я дивлюсь у дзеркало!

МІЛЕВА (*відсутньо*): А що я маю робити?

РУЖИЦА: Та ти ж чула! Подивись на мене й опиши, як я виглядаю в твоїх очах!

МІЛЕВА: Гарно виглядаєш.

МІЛАНА: І?

МІЛЕВА: Що і?

МІЛАНА: Далі, що ти ще бачиш?

МІЛЕВА: А треба ще? Ну бачу, що ти поставна, висо-ка, з правильними ніжними рисами обличчя, з грацій-

ною ходою! Бачу, що він ніколи не знайде гарнішої і кращої дівчини, навіть якщо шукатиме сто років!

МІЛАНА: Це попереднє знання, воно не рахується! Тільки те, що видно зараз!

ГЕЛЕНА: Повернись сюди, Ружо! Як гарно зачесалась ця дівчина, худенька як рибка-верховодка, ні, не як верховодка, як очеретинка, ні, не як очеретинка, а й сама не знаю як що! Чому ж вона ввечері не привела отого свого кавалера, щоб ми його побачили?! Ми його не з'їмо!

РУЖИЦА: Він не хотів іти, ось чому вона його не привела!

МІЛАНА: Не починай дискусію з дзеркалом, Ружо!

ГЕЛЕНА: Чи можу тепер я подивитись на себе? Ружо, дивлюсь у тебе. Що ти бачиш?

РУЖИЦА: Ох, яка дівчина! Маленька горошинка, але солодка. Дрібненька- дрібненька, ну то й що, цукор теж дрібний, а цінний. Гарненьке рум'яне личко, ніжні губки. Якби у неї було світліше волосся, вона була б схожою на квіточку кульбаби. Чекай, дай подивлюсь на неї з цього боку. А може й не варто, бо шия в неї дуже коротка, і виглядає, ніби в неї голова росте з живота...

(Сміється).

ГЕЛЕНА: А я от зараз розіб'ю це дзеркало, хоч би й не мала щастя сім років, мені байдуже! Розіб'ю його, розіб'ю його...

(Ганяється за Ружіцею по кімнаті, та закашлюється, сідає. Мілева приносить їй води).

МІЛАНА *(щоб відвернути увагу від кашлю Ружіци):* Спокійно, Геленко, дивись сюди. Я — твоє дзеркало! Ця дівчина має дуже пропорційну фігурку, гарну усмішку,

милі очі, але вважайте, люди, бережіться! Подивіться, як спалахують її очі! Це небезпечна дівчина...

ГЕЛЕНА: Міцо-о-о, рятуй!

МІЛЕВА (*сміється*): Вона зовсім не небезпечна, а лагідна й благородна! Жвава, це правда, і рухлива як білочка, але ласкава і розумна. Має чудове розчухране волосся, як у мого Альберта.

МІЛАНА: А от і не має.

МІЛЕВА: А от і має.

МІЛАНА: Тоді вона більш схожа на моржа, якщо в неї волосся, як у нього, тільки вусів їй бракує!

(Мілева раптом похмурнішає).

МІЛЕВА (*несподівано абсолютно серйозно й ущипливо*): А чому ж ти приносиш лише ті партитури, яких я не знаю, аби ти могла блиснути перед ним, якщо він тобі схожий на моржа?

РУЖИЦА: Міцо, чому ти це говориш?

МІЛЕВА: Ви дуже добре знаєте, чому!

МІЛАНА: Я справді не знаю і дуже дивуюсь!

МІЛЕВА: Ти краще менше дивуйся, а більше звертай увагу на те, що робиш!

МІЛАНА: Слухай, Міцо! Твій німець — справжній майстер гри на скрипці і я дуже люблю грати разом з ним, але на цьому моє зацікавлення ним закінчується! Так було б, і якби я не була зайнята, а я зайнята, бо, якщо ти вже мене спровокувала, мушу тобі сказати, що я твого Альберта не переносу! Мені діють на нерви його масні жарти і те, який він задоволений собою і своєю фізикою, а ходить неохайний і задрипаний, як чорнороб! А найбільше мене нервує те, що ти носишся з ним, ніби він єдиний чоловік на світі, а принц ставиться до тебе так, ніби ти його парасолька!

ГЕЛЕНА: Мілано, вибирай слова!

МІЛАНА: Вибираю!

(Важка тиша. Мілева зіщулилась на стільці, ніби її б'ють. Ружіца намагається перервати неприємну мовчанку).

РУЖІЦА: Чи хоче хтось шматочок горіхового пирога?

(Після довгої паузи, Гелена, затиноючись, говорить).

ГЕЛЕНА: Я би взяла шматочок.

(Тиша. Чути як Гелена жує).

МІЛЕВА *(різко)*: Так, я ношусь з ним і няньчусь, ну то й що? Я постійно думаю про те, як би йому догодити, бо ми близькі і для мене важливо, щоб йому було якомога краще!

МІЛАНА: Так, йому — найкраще, а тобі — що залишиться! Це не близькість, це — жертва!

МІЛЕВА: Яка жертва, він мені сторицею повертає кожну ніжність! Так, він захоплений фізикою, і не дбає про свій зовнішній вигляд, бо не має на це часу! І яке це має значення. Для мене він — найгарніший на світі! Він не нероба-франт, який пирскається парфумами, а серйозний молодий вчений, новий Ньютон! Я навіть не вмю кохати його так сильно, як він заслуговує!

МІЛАНА: Та не мусиш ти, Міцо, настільки зменшуватись, щоб він виглядав більшим! Чому він — Ньютон, а ти лише студентка? Чи він склав більше іспитів, ніж ти? Що ж то він знає про фізику, чого ти неспроможна вивчити? Навіть у музиці, на мою думку, він не наба-

гато тебе випереджує! Власне кажучи, тебе всі хвалять, а його — тільки ти!

МІЛЕВА: Мілано, я з ним не змагаюсь! Ми на тому самому боці, ми ні в чому не є суперниками! Я віддала би все на світі, щоб він став Ньютоном, це було б те саме, ніби і я ним стала! Хіба це не природно?

ГЕЛЕНА: Так!

МІЛАНА: Так, тільки якщо і він так думає, а чи думає, це я в тебе питаю!

ГЕЛЕНА: Думає!

МІЛАНА: Я Міцу питаю!

МІЛЕВА: Ми ніколи про це не розмовляли, але я впевнена, що думає.

МІЛАНА: Ти впевнена тільки тому, що він тобі зовсім задурих голову!

МІЛЕВА: Це не він мені задурих голову, це ти її втратила! А він закохався у мене, як і я в нього! І я щаслива! І якщо ти вже так хочеш знати, я погодилася б бути його парасолькою, аби лише бути поряд з ним, бо він рідкісна і незвичайна особистість, а ти можеш мені тільки заздрити!

МІЛАНА: Чому тобі? Йому треба заздрити!

МІЛЕВА: Мені, мені, бо я й сама собі трохи заздрю, бо думаю, що я занадто щаслива!

МІЛАНА: Ну от, тепер мені все зрозуміло! Просто ви обоє закохані в одну особу — в нього!

РУЖИЦА: Добре, Міло, ти справді хочеш зіпсувати нам свято?

МІЛАНА: Це Міца почала, а не я...

(Тиша).

МІЛЕВА: Вибачте, можливо я справді трохи переборщила! Не знаю, що зі мною!

МІЛАНА: Таки переборщила, Міцо, щоб ти знала! Як ти тільки могла подумати, що я спокушаю твого залицяльника!

МІЛЕВА: Та не будь вульгарною! Альберт мені не залицяльник. Він для мене — найближча на світі істота і мій найглибший зв'язок зі світом!

(Знову западає важка тиша. На кафедральному соборі годинник б'є одинадцятую годину).

РУЖИЦА: Ще одна година старого століття і воно піде-е-е-е...

МІЛАНА: Міцо, вибач мені, будь ласка...

(Стукіт у двері, потім галасливо входять Альберт і Гроссман. Приносять маски, ріжки, конфетті, струшують сніг, знімають пальта, вітаються).

РУЖИЦА: Ну-ну, гарні ж з вас кавалери! Ще трохи і ви запізнилися б на ціле століття!

ГРОССМАН: Ми чекали Якоба більше ніж півгодини! Хіба він не прийшов сюди?

АЛЬБЕРТ: Ну-ну, а ви задрімали! Нема пісні, нема музики, нема кави, лише якась товста, заслинена тиша! Ану, дамочки, прокидайтесь! Міло, що ми з тобою виконаємо як увертюру до нового століття?

МІЛАНА: Я, на жаль, вже мушу йти! Мене чекають внизу!

МІЛЕВА *(підбігає)*: Нікуди ти не мусиш зараз іти, сідай-но за фортепіано!

МІЛАНА: Ні, я справді зараз не маю ніякого настрою грати! Не можу, вибач, Міцо.

(Виходить, не встигає навіть забрати свої речі).

АЛЬБЕРТ (*танцює довкола з маскою монстра на обличчі*): Молоді дами, ми маємо для вас один сюрприз! Ви, напевно, не знали, що за неповну годину сюди приїде нове століття, просто з Австралії, на санях, які тягнуть швидкі пінгвіни.

(Входить Ерат, несе пляшки з вином).

ЕРАТ: Я вертався додому з півдороги, бо забув вино! Міцо, це для тебе від Марселя і мене...

(Ружіца бере в нього пляшки, бо Мілева варить каву. Гелена награв (одним пальцем) на фортепіано «свою» пісню про русалку. Альберт підштовхує Ерата, пританцююючи в тому ритмі).

АЛЬБЕРТ: Якобе, за кару зараз зіграєш вальс! Геленочко, запрошую до танцю!

ГЕЛЕНА: Я сьогодні ввечері не танцюю, вибач! Запроси Мілеву!

(Мілева несе піднос з кавою. Альберт її обіймає і вони вдвох повільно танцюють вальс з підносом і філіжанками, поки його не забирає Гелена. Альберт і Мілева танцюють, Ерат грає).

ГЕЛЕНА: Хто хоче кави?

ЕРАТ: Я! *(Раптово припиняє грати)*. Люди, чи Ви усвідомлюєте, що сьогодні вночі починається останнє століття цього тисячоліття? Уявіть собі, які тільки сили в ньому зіштовхнуться! Якщо космічні явища циклічні, як думає дехто...

АЛЬБЕРТ (*танцюючи*): Так, Якобе, без «якщо», вони циклічні!

ЕРАТ: Ну, тоді ми вступаємо в якийсь дольодовиковий період! Одягніться тепло!

ГЕЛЕНА: Візьміть і каву, поки вона тепла...

ГРОССМАН: Та яке нове століття і кінець тисячоліття, це все дурниці! Календар — чиста математична конвенція і більш нічого! У окремих народів це навіть не новий рік, не нове століття, і тисячоліття у них не закінчується — нічого.

ЕРАТ: Що не означає, що ми теж маємо повернутися до докалендарного часу!

ГРОССМАН: Чому б ні? Це ніч, як і кожна інша! Тут зимова, в Африці — літня і...

РУЖИЦА: А мене почав охоплювати якийсь страх! Дехто серйозно передбачає потоп, бо тане Гренландія. Стверджують, що досі кожне парне століття проходило у війнах, епідеміях і винищеннях, а це останнє буде найгіршим! Що на це каже наука?

АЛЬБЕРТ: Каже, що це все так! Кожне парне століття досі проходило у війнах, епідеміях і винищеннях, на відміну від непарних, які проходили у війнах, епідеміях і винищеннях!

РУЖИЦА: Я вас серйозно питаю.

ЕРАТ: Ружо, все це дурниці! Спи спокійно, Гренландія не тане!

РУЖИЦА: А що, якщо завтра буде війна, і ви троє будете змушені стріляти одне в одного з різних рівчаків?

ЕРАТ: Переодягнемося у ведмедів і втечемо до лісу, на них заборонено полювати!

АЛЬБЕРТ: Не буде війни, Ружо!

РУЖИЦА: Дай, Боже!

ГЕЛЕНА: Та яка війна, що ви говорите! Гарно про це говорив пару ночей тому Август Бабель: люди прагнуть хоча б одне століття провести, прославляючи посів і жнива, а не героїв війни!

АЛЬБЕРТ: І я теж думаю, що час воєн завершився, принаймні тут, в Європі! І певні речі, як каже Гелена, природно стануть цивілізованими. Наприклад, я переконаний, що невдовзі євреї в Німеччині зможуть бути офіцерами високого рангу та суддями! Люди навіть будуть запитувати себе, чи можливо, щоб це колись було заборонено. Мої діти сміятимуться, коли я їм розповідатиму, що я два з половиною роки чекав на швейцарське громадянство, ніби це імператорський привілей, а вони навіть не знатимуть, що таке громадянство! Взагалі, терор чиновників значно зменшиться у новому столітті...

ГРОССМАН: Правильно, бо грамотність стане загальною справою, а не так, як тепер, більш-менш ієрархічним престижем...

ЕРАТ: Навпаки, все буде ще гірше! Люди продовжать різати одне одного індивідуально, народи будуть вирізати одне одного масово, змінюватиметься лише спосіб убивання, бо наука розвиватиметься. Власне, всі кинуться вивчати всесвіт, бо ми обожнюємо все, що знаходиться десь між казкою та шарлатанством!

ГРОССМАН: Ось панове, Якоб повідомляє, що розшукується новий Коперник!

ГЕЛЕНА: Давайте сьогодні вночі, на зорі нового століття, всі разом загадаємо бажання, об'єднаємо енергію бажань, і вони нам краще здійсняться! Давайте! Ось я бажаю, щоб наука відкрила якісь ліки, які витруть все зло з людської психіки, а всесвіт мене зовсім не обходить... Собі я бажаю... ви вже знаєте, кого...

ЕРАТ: Я бажаю, щоб на світі не було голоду, а щоб ми цього швидко досягли, пропоную негайно почати вечеряти...

РУЖИЦА: Чекай, котику! Я бажаю, щоб винайшли ліки від... туберкульозу... І щоб... добре, більше нічого...

АЛЬБЕРТ: Я бажаю, щоб завжди і всюди було багато музики! Щоб всі грали Моцарта!

МІЛЕВА: А я бажаю, щоб Альберт якомога швидше винайшов формулу руху світла! І я бажаю, щоб всі науки доклали зусиль, і щоб з цього світу створили один великий, добре зіграний оркестр, який постійно розвиватиметься, і в якому всі народи гратимуть на своїх інструментах різні частини тої величезної, складної композиції для оркестру, солістів, дуетів, хорів...

ГРОССМАН: Чудово, Міцо! Підтримую Міцину ідею. (*Аплодує*). Я серйозно думаю, що математично можна було б передбачити частоту великих світових сутичок, на підставі даних про причини попередніх воєн...

ЕРАТ: Марна справа! Війна — ірраціональна річ. Ніколи не відомо, що може її викликати, а поширюється вона також непередбачувано. Інколи — як полум'я, інколи — як землетрус.

ГРОССМАН: Ти помиляєшся, Якобе, кожна війна має свою дуже точну формулу!

АЛЬБЕРТ (*настроює скрипку*): Так, ми знаємо. Військо А. нападає на військо В, бо якийсь козел М. хоче загарбати територію Х. Значить вектор А помножений на вектор В поділено на М мінус Х дасть в результаті кров і гівно по коліна. І що ми цим пояснили?

ГРОССМАН: Стоп, стоп, я не мав на увазі виведені постфактум формули війни...

ГЕЛЕНА: Чому ми постійно говоримо про війну? Чому б нам не поговорити трохи про любовні війни? Мене цікавить, чи є шанси, що в новому столітті легалізують вільне кохання, як проповідують анархісти?

АЛЬБЕРТ: Є шанси! Ми, фізики, докладемо всіх зусиль, щоб це було зроблено якомога швидше й якомога краще!

ЕРАТ: Марна справа! Кохання — ірраціональна річ. Ніколи не відомо, що може його викликати, а розвивається воно також непередбачувано. Інколи — як полум'я, інколи — як землетрус...

(Імпровізує на фортепіано по черзі то «полум'я», то «землетрус»).

ГЕЛЕНА: Що є марною справою? Ось Густав Клімт вже користується тою свободою, кожних два місяці — нове кохання. Хотіла б я знати, на котрій він врешті-решт одружиться?

ГРОССМАН: А мене, якщо говорити про чудо, набагато більше цікавить, з ким одружусь я, хоча, якщо Геленка легалізує вільне кохання, може я взагалі не одружуватимусь, літатиму з квітки на квітку, як метелик...

(Ерат грає гліссандо. Аплодисменти).

АЛЬБЕРТ: Ну, це і моє бажання на нове століття: з квітки на квітку...

МІЛЕВА: Альберте!

АЛЬБЕРТ: Чекай, я не закінчив речення: з квітки на квітку, але щоб у кожній квітці була моя Міці!

(Обіймає Мілеву. Ерат грає вальси. Альберт починає кружляти Мілеву, вона майже падає. Ружіца і Гроссман танцюють).

ЕРАТ: А зараз ми могли б перейти до спільної вечері! Ми всі голодні!

ГЕЛЕНА: Потерпи ще сім хвилин. Стільки залишилося до нового століття! Його кінець уже близько!

РУЖИЦА: Ой, людоньки!

(Входить Мілана з великою мискою пончиків).

МІЛАНА: Та-та-та-та-а-а! Прибули гарячі пончики!

ЕРАТ: Бравіссімо-о!

*(Бере пончик, а потім забирає в Мілани миску і при-
гощає решту).*

МІЛАНА: Вважайте, в одному з них — монетка! Хто її знайде, буде щасливим ціле нове століття! Бережіть зуби!

ГЕЛЕНА: А зараз час записати найінтимніші бажання і закрити їх на ключ у шкатулку! Ось папірчики. Як ви думаєте, коли будемо її відкривати? Через п'ять чи десять років?

РУЖИЦА: Через п'ять. Довго чекати ціле десятиріччя!

ГЕЛЕНА: Гаразд, швиденько пишiть, зараз пiвнiч!

РУЖИЦА: Нi, через десять, треба все ж таки дати бажанням час. А той, у кого вони здiйсняться ранiше, знатиме...

ГЕЛЕНА: Добре! Гей, хлопці, ось папір, щоб ви підписали, що ми зберемось на зустрічі 1950 року! Той самий склад плюс чоловіки та дружини! Давайте сюди папірці! Відчиняй вікно, щоб я кинула ключ! Увага!

(Гроссман відчиняє вікно. Всі зібрались. Рахують від десяти до нуля. Гелена кидає ключ у вікно через голову. Аплодисменти).

РУЖИЦА: О-о-о, ось, я знайшла монетку! Щастя, щастя...

(Всі її вітають, шумлять, сміються! До кімнати несподівано входить Мішель Бесо, у масці і костюмі Мефістофеля. Його супроводжують кілька «дияволів», які дзенькають, стукають, сурмлять, танцюють. Мішель б'є у гонг).

МІШЕЛЬ: Панове студенти! Увага! Скуповую душі молодих учених! Плачу золотими злитками і різними послугами! Кучерявлю бороди, вирівнюю і вкорочую носи, а видовжую — відомо що! Дайте мені душі, це не груші! Роблю гарнішими дівчат, знаходжу їм хлоп'ят! Дайте, дівчата, ваші душки, щоб їх не поїли мушки! А тому, хто не знає, хто я такий, два ляпаси вліплю, бо я лихий.

АЛЬБЕРТ: Мікеланджело Бесо, вгадали всі, і дамо тобі ляпаси три!

(Б'є північ. Гелена і Мілева відкривають стіл. Западає якась дивна тиша. Всі стоять, зачаїлись, ніби очікують, що хтось увійде, що щось станеться, або з'явиться. Стоять і мовчать).

МІШЕЛЬ *(тихо)*: Оголошую, що вік Мефістофеля розпочався! Та-т-а-а-а-м!

(Тиша, ніхто не рухається).

(Затемнення).

ГАНСИК ЧИ ЛІЗОЧКА

(Вулиця Уніон в Цюриху. Ніч. Мілева й Альберт перед будинком № 4. Мілева сидить на лавці, а Альберт, як завжди, кидає камінчики у вікно і пробує розбудити хазяйку).

АЛЬБЕРТ: Фрау Хеггі! Фрау Хеггі-і! От бачиш, Міцо, з моєї поїздки сьогодні нічого не вийде. Фрау Хеггі навмисне не хоче мені відчинити, щоб покарати за те, що я її буджу. *(Сідає біля неї)*. Знаєш що, Доксі, ти завжди носитимеш ключ від нашої майбутньої квартири, і ми зможемо входити й виходити, коли нам тільки заманеться, і ми, і наш маленький Гансик. Дай подивлюсь, чи він не прокинувся.

(Притуляється головою до її живота).

МІЛЕВА: Це Лізочка.

АЛЬБЕРТ: Авжеж, Лізочка, яку я потай кличу Гансиком. *(Обіймає її)*. Як ти, Міці?

МІЛЕВА: Добре, мені так приємно тут. Такий гарний вечір, ніжний, тихий.

АЛЬБЕРТ: Це ти гарна, Доксі, гарна й розумна, а вечір звичайний і дурний.

МІЛЕВА: Власне кажучи, я вмираю від страху, щоб ти не забув про листа до мого батька. Прошу тебе, напиши його, щойно приїдеш у Берн, вже завтра, це дуже важливо! Цей лист має прийти в Кач раніше за мене, інакше будуть проблеми, розумієш? Обіцяй, що ти не забудеш, прошу тебе, прошу тебе...

АЛЬБЕРТ: Щоб я забув, щоб я забув написати листа? Та це ж справжня образа! Ось негайно починаю складати чернетку, щоб ти перевірила, чи підходить! *(Йде за дерево і повертається з «листом» в руках)*. Ось: Шановна родино Міці, цілую руки! Я — Ваш майбутній зять, і бажав би вам представитись:

А я — ворон Йогонсель,
Ти ж мене не гамсель,
Звусь я біла мишка,
Бо так пише книжка

МІЛЕВА (*крізь сміх*): Ой, я була б найщасливішою на світі, якби ми зараз могли разом поїхати в Кач. А як би мій батько насолоджувався твоїми витівками! Всі один поперед одного хотіли б тобі догодити. Ти швидко полюбив би мою Воєводину і моє маленьке гайдучке плем'я. Моя мати старалась би тобі весь час догодити, готувала тобі різні смаколики...

АЛЬБЕРТ: А моя мати навіть чути про тебе не хоче, сонечко моє. Батько мовчить, він шляхетний, а мама егоїстична й капризна! Музикальна до досконалості, абсолютний слух, співає і грає чудесно, а щойно я тебе згадаю — заливається плачем. А я навмисне лише про тебе й розповідаю, щоб її нервувати. Я дістаю від цього задоволення. Вона причитає, що ти будеш старою бабою, коли я буду в розквіті сил, а я вмираю від сміху.

МІЛЕВА: Ой, біда мені...

АЛЬБЕРТ: Чому це тобі біда, Доксі, та ж вона дуб у математиці! Галасує, ніби ти старша на сорок років, а не на чотири! Що вона знає! Та байдуже мені до її галасу! Я теж не якийсь там родинний хробак. Майя, моя сестра — так, вона чемна. Я не чемний, але зате найбільше на світі люблю мого Міцікуса-Фізикуса!

МІЛЕВА: Так, ти жартуєш, а я дуже нещасна через те, що твоя мати так мене ненавидить!

АЛЬБЕРТ: Але зате я тебе люблю, Доксі! Хіба б ти була щасливою, якби було навпаки: коли я б тебе ненавидів, а моя родина — обожнювала?

МІЛЕВА: А що, коли одного дня вони налаштують тебе проти мене і змусять тебе знайти іншу дівчину?

АЛЬБЕРТ: Хто це мене налаштує проти тебе, Міцо? Хіба ти думаєш, що це можливо? Ти ж знаєш, що я неповна людина, якщо тебе нема зі мною. Коли я без тебе обідаю, то ніби й не їв! Коли тебе немає зі мною, я постійно кудись іду, а коли йду сам, не знаю, куди я пішов. Серйозно! Я без тебе не живу, а тільки намарно дихаю! А чому ти тільки мовчиш?

МІЛЕВА: Не знаю. Я щаслива, але боюся всього, що на нас чекає, а найбільше — пологів, і того, що буде з дитиною.

(Прикриває руками живіт).

АЛЬБЕРТ: Ми зробимо все так, як каже твій батько, він знатиме найкраще, що треба. Я, напевно, за якийсь місяць знайду роботу в Берні і після цього одразу буде вінчання... В той самий момент!

МІЛЕВА: Так, але що на це скаже твоя мама?

АЛЬБЕРТ: Я мав на думці вінчатися не з мамою, а з тобою, Міці.

МІЛЕВА: Якби ми з нею познайомились, вона, можливо, і не була б такою. Ми часто навіть не знаємо, чому когось ненавидимо або кохаємо, просто вигадуємо щось.

АЛЬБЕРТ: Е ні, Доксі, я точно знаю, чому люблю тебе більше за всіх! Тому що таких, як ти — більше немає! Твереза, мудра, і при цьому — не міщанка, як її подружки, кохає свого вим'ятого й забудькуватого Йогонселя.

МІЛЕВА *(ніжно обіймає його)*: Кохає свого геніально-го Йогонселя, свого великого вченого... О, чуєш? Сова... Чи це якийсь поганий знак?

АЛЬБЕРТ: Я не чую.

МІЛЕВА: А зараз чуєш?

АЛЬБЕРТ: А, так, це таки сова. А ні-і-і, це фрау Хеггі, вона вночі перетворюється на сову...

МІЛЕВА: Я ніколи не чула сови в місті... Чуєш? Що ти думаєш, це поганий знак?

АЛЬБЕРТ: Ні, те, що Фрау Хеггі перетворилася на сову — це дуже добрий знак! Так їй і треба! Чому ти тремтиш, Доксі? Тобі холодно? Ну давай, пішли.

МІЛЕВА: Ні, мені тут якраз добре, навіть і не холодно! Тільки я постійно думаю про нашу долю. Ти знаєш, що і Гелена сказала, що допоможе нам. Поговори з нею і ніколи більше не сердь її чоловіка. Він, знаєш, дуже добрий.

АЛЬБЕРТ: А я, Доксі, буду найкращим чоловіком, і тобі, знаєш, заздритимуть всі оті твої квочки!

МІЛЕВА: Вони мені вже давно заздять через тебе, але коли мій Джонні опублікує свої праці про швидкість світла, мені заздритиме вся Європа і весь світ.

АЛЬБЕРТ: Я вже трохи вагаюся щодо тих праць. Я тобі не казав, але я вже думав про те, щоб для докторату взяти щось інше.

МІЛЕВА: Ні за що! Твоя теорія про фотон — геніальне відкриття, тільки людям потрібен час, щоб це прийняти, розумієш? Ти вже думаєш про докторат, а я ніяк не можу скласти іспит у Вебера! Я ніколи не отримаю того бісового диплому... Я здурію через це... О, знову сова...

АЛЬБЕРТ (*підводиться і скаче довкола*): Уху-ху, фрау Хеггі, ху-ху! Я впізнаю її голос, вона вночі залітає у димохід і пугукає... Посміхнись, Доксі! Я залишу тобі всі книжки і конспекти, щоб ти вчилася у Качі, і тоді наша Лізочка народиться розумною, як Мінковський! А твій Джонні за цей час знайде службу, помешкання, меблі, ключ і все. Ти лише приїдеш, відімкнеш, отримаєш диплом, а потім смажитимеш млинці...

МІЛЕВА: Ой, дивись, вже розвиднилося... Мені так жаль, що так швидко надійшов ранок.

АЛЬБЕРТ: Не жалій, Доксі! Це дуже розумний ранок, повний важливих новин, рішень, поцілунків і сов...

МІЛЕВА: Ти міг би трохи посерйознішати, Альберте, не над всім можна жартувати!

АЛЬБЕРТ: Я говорю найсерйозніше! Перше: цього ранку я замовив вінчання з молодою науковицею Доксерлі-Боксерлі з маленького гайдуцького племені на Дунаї, а моє майбутнє шлюбне прізвище буде коротке: Йогонсель-Погонсель! Друге: я з'ясував, що для нас щасливим числом є двадцять два. Двадцять два дні тому мені виповнилось двадцять два роки і я став громадянином середнього віку, який двадцять другого червня буде офіційно проголошений викладачем фізики. В перші двадцять два роки шлюбу ми матимемо лише двадцять і дві дитини, а потім — як вийде. Сексуальні зустрічі ми з самого початку обмежимо до лише двадцяти двох разів на тиждень, крім свят, коли не буде ніяких обмежень... Третє...

МІЛЕВА (*крізь сміх*): Не треба, прошу тебе, досить, нема третього...

АЛЬБЕРТ: Є, є! Третє: сьогодні вночі, о двадцять другій годині, я не поїхав до Берна, бо, на щастя, забув ключ від вхідних дверей, двадцять другий раз у цьому семестрі, і таким чином я не втратив шанс пережити цю мудру ніч і добрий ранок! Четверте: он іде молочниця, а я голодний, як вовк, який шкіру знімає, але характер і маленьку наречену, Доксерлі-Боксерлі не міняє ніколи! П'яте й найважливіше: скоро у нас народиться син Гансик.

МІЛЕВА: Ні, скоро в нас народиться донька Лізочка!

АЛЬБЕРТ: Син Гансик!

МІЛЕВА: Донька Лізочка!

АЛЬБЕРТ: Добре, донька Лізочка, яку я потай звати-му Гансик! Амінь!

(Затемнення).

ЧАСТИНА II

ЯК ЗВАТИМУТЬ

(Тераса в помісті родини Маричів. Сонячний листопадний ранок. Пан Марич сидить у плетеному кріслі, повернувшись обличчям до сонця. Марія стоїть біля дверей, ніби на варті. Зорка тримає на руках кошеня).

ЗОРКА: А може, я її розбуджу?

МАРІЯ: Т-с-с-с! Вона сама встане. Нехай поспить, ти ж знаєш, що вона втопилася.

(Тиша).

ЗОРКА: А може, я її розбуджу? Я хочу їй дати подарунок на день народження.

МАРІЯ: Ще трошки потерпимо, вона вже зараз прокинеться. Встигнеш їй дати подарунок, ще три тижні до її дня народження.

(Тиша).

ЗОРКА: Хай буде в неї, я хочу вже подарувати їй дарунок. Я піду і розбуджу її.

МАРІЯ: Не треба, Зоро, як тобі її не шкода. Вона, бідолаха, перевтопилася, таку дорогу сама проїхала, і до того ж у такому стані.

ЗОРКА: В якому стані?

МАРІЯ: Ні, я хочу сказати, в такий холод. Так, сьогодні тут сонячно і гарно, але вчора й позавчора так не було...

ЗОРКА: Я знаю, в якому стані Міца.

МАРІЯ: Добре, знай собі, ми зараз не будемо про це...

(Тиша).

ЗОРКА: Я знаю, в якому Міца стані.

МАРІЯ: Звичайно, знаєш, це нічого страшного.

ЗОРКА: Я знаю, в якому Міца стані і знаю, чому Ви, мати, стільки плакали і Вам потім батько витирив сльози, я бачила. Я мовчала, але я знаю, в якому Міца стані і ненавиджу того Аль...

МАРІЯ: Ти випила сьогодні вранці ті ліки, які я принесла тобі до ліжка?

ЗОРКА: Так.

МАРІЯ: Випила?

ЗОРКА: Ага.

МАРІЯ: Добре.

ЗОРКА: Не випила, я пробувала їх проковтнути, але не виходило, і я їх виплюнула через вікно, щоб їх не знайшли кішки! Вони гидкі, гидкі, гидкі.

МАРІЯ: Я вже йду по інші! Ти мусиш регулярно пити ліки! О, доброго ранку, наша соня...

(Входить Мілева, помітно вагітна. Вона огорнута шаллю, але видно її великий живіт. Батько підводиться, щоб допомогти їй сісти, але вона залишається стояти).

МІЛЕВА: А я Вас шукаю по цілому дому, я не повірила Ержиці, що ви снідали на терасі. На якій терасі, Ержі, на бога, посеред зими. А воно й справді так тепло...

(Знімає шаль, але мати огортає її нею знову і йде по ліки).

ЗОРКА (*нетерпляче простягає їй кошеля*). Прошу, Міцо, ось тобі від мене дарунок на день народження, і щоб ти ніколи не їхала з дому. Його звати Альберт, тільки я тепер ненавиджу це ім'я, і дам йому інше...

МІЛЕВА (*розгублено бере кошеля*): Дякую, Зоро, дякую. Не треба ненавидіти це ім'я!

ЗОРКА: Треба його ненавидіти, я знаю, чому я мушу його ненавидіти! Ненавиджу його, і мама його ненавидить, і тато, і всі ми його ненавидимо, ненавидимо...

(Кричить, тупотить ногами, заходиться. Підбігає мати, вони з батьком турботливо і м'яко її заспокоюють. Мати помаленьку відводить її до кімнати. Тиша).

МІЛЕВА: Як тепло, ніби це не осінній день.

ПАН МАРИЧ: Чи ти щось снідала?

МІЛЕВА: Так, Ержика принесла мені сніданок до ліжка...

(Тиша. Повертається Марія, сідає і втуплюється в стіл перед собою).

МАРІЯ (*після паузи*): Вона каже, щоб ми її лишили в спокої, хоче придумати, що заграє Міці на день народження...

МІЛЕВА: Так.

(Тиша).

ПАН МАРИЧ: Так. Ясно, без жодної хмаринки, тепло. Якби наша липа не була такою голою сиріткою, можна було б подумати, що кінець червня, а не початок зими...

МАРІЯ: Так, справді.

МІЛЕВА: Не знаю, з чого почати, батьку, бачу, Ви й тут маєте клопоти. Альберт вам все про нас пояснив у листі, я дивуюся, що він ще не прийшов. Що ви вирішите щодо дитини, так і буде, ми вас у всьому послухаємо. Інших можливостей наразі в нас немає. Йому не дали отого місця асистента в Цюріху, а ми сподівались, бо всі знають, що він найкращий, але тому й бояться. Ви й самі знаєте, що таке людська заздрість...

ПАН МАРИЧ: Так.

МІЛЕВА: Коли він отримає посаду, все буде інакше, та і я здаватиму навесні... Він вам усе це вже написав...

ПАН МАРИЧ: Так.

МІЛЕВА: Я дивуюсь, як то досі не прийшов його лист!

МАРІЯ: Та не прийшов, але зате нам позавчора прийшов жахливий лист від його матері, в якому та груба жінка лає і обзиває тебе найгіршими словами. Бідна моя дитино, куди ж це тебе занесло! Які ж там люди, яка ж це мати, що може так ненавидіти молоду дівчину...

ПАН МАРИЧ: Не треба зараз про це, Маро.

МАРІЯ: Так, так, я знаю, що не треба (*Трохи помовчавши*). Тільки скажу, яка ж це мати, така й свого сина не любить, якщо так гидко обзиває його дівчину, з якою навіть не знайома. І як він це дозволяє...

ПАН МАРИЧ: Маро, кажу тобі, ми не будемо про це зараз.

МАРІЯ: Так, я знаю, що не треба.

МІЛЕВА: Альберт не знає про цей лист, а йому буде дуже шкода і дуже важко, коли він довідається. Він дуже сердиться на неї, що вона така, але що тут зробиш. Затє по відношенню до мене він добрий і дбайливий, цього не можна передати словами...

МАРІЯ: Бачу, тому спокійно дозволив тобі поневірятись по поїздах і вокзалах, з отакеним животом!

МІЛЕВА: Це я так хотіла, мамо, щоб він міг поїхати в справах. Не говори так про нього. Якби ви тільки знали, який він м'який і ніжний, а ще завжди веселий і дотепний, хоча й такий розумник. Він би вам дуже сподобався, але що ж, коли він не міг приїхати. Знаю, що вас засмучую, батьку, і ганьблю вас отака перед людьми, але зараз така ситуація...

ПАН МАРИЧ: Якими людьми! Що мені до людей! Я Марич, але не марю про захоплення людей і про те, що вони говорять! Якби я когось слухав, ти б навіть до гімназії не потрапила, а тут на хуторі напихала гусок і топила жир! Тільки скажи мені правду: чи цей молодий телепень справді такий хороший, чи ти його тільки захищаєш перед нами. Мене тільки це цікавить.

МІЛЕВА: Так, тату, хороший-прехороший, справді. На світі немає створіння, кращого за нього. І це чоловік з власною думкою, Ви таких любите, такий ні перед ким не відступить. А обдарований він, як ніхто інший, і тому йому багато хто заздрить. Можливо я й перебільшую, але для мене він такий.

ПАН МАРИЧ: Дитинко, ти приїхала до себе додому, ні про що не турбуйся. Тепер ти в нас, і все буде добре. Подивись, який чудовий день ти нам привезла, сонце нас гріє, а вже кінець листопада. Справжнє бабине літо!

(Мілева витирає сльози. Вбігає Зорка).

ЗОРКА: Де твій Альберт? Невже ти дозволила йому втекти, Міцо! Де він?

МІЛЕВА: Хто? Маєш на увазі це кошеня? Ось поглянь, як воно сидить у мене на колінах і мружиться!

ЗОРКА: Дай його сюди! Поверни мені Альберта, ти дістанеш іншу кицю, її звати Пушинка, але я її зараз

не можу знайти. Побачиш, вона біла, а хвіст у неї жовтавий.

МІЛЕВА: Добре, Зоро, ось.

ЗОРКА (*трохи потримала кошенья, а потім його знову повернула Мілеві*): Або ні, залиши собі все ж таки Альберта, тільки треба йому дати інакше ім'я. Правда? Ти як мама: добре, Зоро, так, Зоро, зроблю, Зоро! Ти теж думаєш, що я хвора, так? Ні, ні, не треба мені відповідати, краще придумай ім'я. Як його зватимуть?

МІЛЕВА: Ми потім придумаємо разом.

ЗОРКА: Що ти на те, щоб його звали Мілош, як нашого батька і старшого брата? Чи Яніка, як майстра Янчі, або Настас, як кума, або Алекса, Йован, Ілія, Коста, як наших двоюрідних братів, синів тітки Єли? Або Стеван, як сина Ержіки, або Жуча, а ні, Жуча не підходить, а Нікодим, або Теофан, або Павле, а? Що скажеш?

МІЛЕВА: Добре, Зоро.

ЗОРКА: Що — добре, Зоро? Він не може мати всіх цих імен! Як його зватимуть?

МІЛЕВА: Нехай він наразі все ж таки називається Альберт, це гарне ім'я.

ЗОРКА: Хто щоб називався Альберт?

МІЛЕВА: Як хто, та ж оце кошенья!

ЗОРКА: Ні-і, я питаю тебе, як зватимуть отого в твоєму животі! Ержіка каже, що я його тітка, німецькою *Tante!*

(Тиша. Всі мовчать).

(Затемнення).

ПАНІ АЙНШТАЙН

(Кабінет професора Вебера. Професор у цей момент випробовує якусь систему лінз, через яку пропускає світло. Він одягнений у той самий чорний редингот зі шкіряним фартухом, а на голові в нього — захисна шапочка. Мілева сидить на стільці навпроти нього. Вебер поводитьсь так, ніби він сам. А тоді раптом звертається до неї).

ВЕБЕР: Не можна, панночко Марич! Не можна! Одного разу я у Вашому випадку попустив і не каюсь, але цього разу — ні. Це, дозвольте сказати, шаленство! І я Вам цього справді не радив би робити!

МІЛЕВА: Я знаю, але я прийшла не для того, щоб просити у Вас поради. Це вирішено.

ВЕБЕР: Тоді змініть рішення! Я подивився Ваш план дисертації. Ви добре ввели механічний коефіцієнт теплоти, Вам залишається точно дослідити поведінку молекул при нагріванні маси. Почніть від газів... А тим часом підготуйтеся і до іспиту в мене.

МІЛЕВА: Дякую, але, говорю я Вам, я прийшла не на консультацію. З цим покінчено.

ВЕБЕР: А я Вам говорю, щоб Ви ще раз подумали про все! Тепер, коли Ви дійшли до останнього курсу, склали стільки іспитів, увійшли в курс науки, до якої виявляєте певні здібності, Ви не мали б...

МІЛЕВА: А що сталося з Вашим переконанням, що фізика — наука не для жінок, тому що про це вчасно подбала матінка-природа? Хто тимчасом змінився, матінка-природа чи Ви?

ВЕБЕР: Все залишилось незмінним! Фізика справді наука не для жінок, а для обдарованих винятків, і я живу в переконанні, що маю майже непогрішиме чуття, щоб такі винятки зауважити!

МІЛЕВА: А як же оце Ваше чуття так суворо Вас підвело у випадку колеги Айнштайна?

ВЕБЕР: Навпаки, я вважаю, що його я теж цілком точно оцінив.

МІЛЕВА: Як я це маю розуміти? Що Ви зауважили його здібності і зрозуміли, чим для його подальшого розвитку була б можливість працювати у Вашій лабораторії, і саме тому відмовились взяти його асистентом! Ні, я не хотіла б у це вірити! Я більше хотіла б, щоб ішлося про недогляд!

ВЕБЕР: А, ось воно що! Ви, значить, відмовляєтесь на знак солідарності з геніальним колегою! Який античний жест і героїчна жертва! Але чому? Наскільки мені відомо, він спокійно продовжує працювати над докторатом, щоправда, з іншим професором, але просувається вперед! А Вас прислав до мене, щоб Ви мені прочитали лекцію! Колего Марич, така наївно романтична роль не гідна Вашого розуму!

МІЛЕВА: Ніхто мене не посилав читати Вам лекції! У той момент, коли Ви відкинули такого молодого вченого, мені стало ясно, що я теж не маю чого шукати у Вашій лабораторії і я стала на його бік!

ВЕБЕР: А чому він не став на Ваш бік? Чому ви не вирішили спочатку зробити разом вашу дисертацію, а потім...

МІЛЕВА: Тому що я вважаю, що його ідеї блискучі, і що роботу над ними не можна відкладати...

ВЕБЕР: А Ваші ідеї? А? Ось хто вірить, що в кожного чоловіка на чолі написано, що він буде вченим, на відміну від жінок, а колись Ви мене звинувачували в тому, що я маю таке упередження!

МІЛЕВА: Не в кожного! Далеко не в кожного! Тільки деяким в цьому не можна відмовити, як би їм не заздрили через це!

ВЕБЕР: Айнштайну, наприклад!

МІЛЕВА: Так, Айнштайну, наприклад!

ВЕБЕР: Чванько! У нього є талант, не скажу, що немає, але в нього на чолі написано, що він настільки зарозумілий і самовдоволений, що одного дня знічев'я почне копати ногою земну кулю, гадаючи, що це його м'яч! Все інше для нього буде дрібним і не вартим уваги, бо це для нього — вчорашній день!

МІЛЕВА: Додайте ще, що він — пихатий єврей, і завершіть своє судження про нього в душі часу!

ВЕБЕР: Ні, цього я не скажу! Мені діє на нерви його пиха, а не його походження! Анітрохи не менше мене дратував би пихатий італієць! Когутик! Він ще не увійшов як слід у науку, а вже думає, що, крім нього, існує дуже мало людей, тож цю решту не варто навіть помічати!

МІЛЕВА: Так і Сальєрі говорив про Моцарта, а ми знаємо, наскільки його судження було вірним! Ви часом не ревнуєте трохи свого учня?

ВЕБЕР: Ні, це почуття я залишаю Вам, бо воно супроводжує закоханість. Тільки я, як Ваш науковий керівник, не можу спокійно дивитись, як Ви забираєте докторську дисертацію і дипломну роботу через наелектризованого Нарциса, який заради Вас ніколи б такого не зробив! А коли Ви це побачите, буде, на жаль, пізно!

МІЛЕВА: Дозвольте, пане професоре, Ви справді були моїм науковим керівником, але Ви мені не опікун! Я відмовляюсь від навчання не через нього, а через Вас, якщо дозволите мені зауважити! Ви як професор впали в мої очі, бо завинили перед обдарованим молодим фізиком...

ВЕБЕР: О, прошу, прошу... Молода героїня, що розривається між коханням і обов'язком! Придунайський

романс для цимбалів і волинки! Крібле-крабле-бумс! А що Ви скажете своєму батькові? Він доклав стільки зусиль, щоб Ви потрапили в університет і вивчали науку, до якої маєте талант, а Ви все це сьогодні так легковажно залишаєте...

МІЛЕВА: Дякую Вам, що Ви в усній формі визнаєте, що в мене є талант. В оцінках Ви це виражали досить скупю. І я залишаю не науку, а тільки оцей навчальний заклад. Взагалі-то я продовжу вчитись і займатись наукою. Тому, якщо у Вас зараз під рукою немає моїх праць, я попрошу надіслати їх мені поштою, на адресу: Мілева Марич-Айнштайн, Кранггассе 49, Берн. Дякую.

ВЕБЕР: О, вітаю, що ж Ви мовчите. Отже, вже Марич-Айнштайн?

МІЛЕВА: Так.

ВЕБЕР: Не знав. Хоча я міг припустити. Напевно, і дитинка з'явилась. Я помітив минулого разу, якщо дозволите...

МІЛЕВА: Ні.

ВЕБЕР: Що, Ви не хочете про це говорити чи у вас ще немає дітей?

МІЛЕВА (*після короткого вагання, злякано*): Немає!

ВЕБЕР: Тоді Ви все ж таки з цим поспішили. Ось, наприклад, Марія Кюрі, вона теж вийшла заміж за колегу, але це не перешкодило їй здобути і диплом, і докторський ступінь...

МІЛЕВА: А колись Ви говорили, що ця маніячка ні в чому не може бути для мене прикладом! І Ви сказали, що студії фізики були б для мене великою жертвою! Чи існує, пане професоре, спосіб, щоб жінка щось вчинила за законами природи, як Ви кажете, і при цьому не стала жертвою?

ВЕБЕР: Не знаю. Можливо, це покаже Ваш досвід.

МІЛЕВА: Я Вас не зовсім зрозуміла...

ВЕБЕР: Вклоняюсь, пані Айнштайн.

(Вебер продовжує налаштовувати лінзи відповідно до джерела світла. Мілева сидить, очікуючи продовження розмови).

(Затемнення).

ПАТЕР ВХОДИТЬ ДО АННАЛІВ

(Квартира Айнштайнів у Берні. Ніч. Чути стукіт у двері. Альберт вовтузиться в темряві, відчиняє двері. Входять Мішель Бесо і Гроссман).

АЛЬБЕРТ: А, ти, Мішелю, забув ключ? Я так і знав!

МІШЕЛЬ: Ні! Чи забрав ти сьогодні зі скриньки свою пошту?

АЛЬБЕРТ: Спіть тут, потісніться якомсь на дивані, щоб я не будив Міцу...

МІШЕЛЬ: Ти чуєш, що я тебе питаю? Чи відкривав ти сьогодні поштову скриньку?

АЛЬБЕРТ: Ну, на добраніч...

(Йде до іншої кімнати).

МІШЕЛЬ: Чекай! Дивись, що я знайшов у моїй скриньці, коли прийшов додому. Новий номер «Анналів фізики» (Альберт уже біля самих дверей). Гей, дивись, новий номер «Анналів», ти чуєш? Вересень 1905, прокинься!

АЛЬБЕРТ: Що, прийшли «Аннали»? Дай подивитись. Надрукували мої праці, так?

МІШЕЛЬ: На жаль, ні! Тому ми й прийшли! Тобі немає на що дивитись!

АЛЬБЕРТ *(раптово повністю прокидається)*: Що? Не надрукували? Жодної?

МІШЕЛЬ: Жодної-жоднісінької! Ані літери!

АЛЬБЕРТ: Ох, маму їхню свинську! Може ти не уважно переглянув? Дай сюди!

МІШЕЛЬ: Ось! Ані слова про фотон, ні про квантову теорію світла, ні про реактивність руху! Нічого! Ось, дивись, тільки якась його писанина.

АЛЬБЕРТ (*бере журнал і кидає його на підлогу*): Значить, вони витерли зад моїми працями!

МІШЕЛЬ: Схоже, що витерли! Або не зрозуміли того, що тим їм написав, або зрозуміли, але не наважились опублікувати! Це їхнє право, часопис їхній...

(Тиша. Альберт сідає на канану, підводиться, потім знову сідає...)

АЛЬБЕРТ: Свинорізи засрані! Це все влаштував отой товстозадий Друд, тому що я всім показав, що він в науці — шимпанзе! Для нього найбільше наукове відкриття — власна задниця! Кретин старий! Дурний гусак!

ГРОССМАН: Я б не сказав, що він такий поганий фізик, тільки...

АЛЬБЕРТ: Тільки повний тупак, друже! Йому б йодлі горлати в горах, а не фізикою займатися! А-а-а-і-і-і-і! Нехай коровам хвосты крутить у Штирії, а не редагує науковий часопис. Він і наука! Найбільше його дослідження — колупання в носі. Борсук.

МІШЕЛЬ: Та не нервуйся ти, важливо, що маєш зараз постійну роботу в Бюро патентів! Вони тобі нічого не можуть зробити!

ГРОССМАН: Ну так. Точно.

МІШЕЛЬ: Не треба втрачати терпіння, можливо, надрукують за пару років. У тебе є робота, що це тебе обходить...

(Вони мовчать, на якийсь момент здається, що всі заспокоїлись).

АЛЬБЕРТ: Але ж у мене і робота, біс її забирай! До обіду ковтаю мух, після обіду — сру чорнилом! Е, так не піде, насиплю я їм солі в очі! Я перечитаю все, що Друд

напоганив про фізику, а тоді виставлю його голим, як ріпку!

МІШЕЛЬ: Гаразд, але де ти це опублікуєш?

АЛЬБЕРТ: А ніде, в тому й справа! Люди, ми мусимо мати свій часопис, а їх всіх — копнути ногою в дупу! Марш звідси, фарисеї, марш, фаланго шкідників, марш, невігласи! Пішли ви, разом з вашим засраним часописом, гриби ви отруйні!

ГРОССМАН (*душиться від сміху*): Марш, гриби, марш, риби, марш ріпи, марш, горіхи...

(Мішель спочатку стримується, а потім теж заливається сміхом).

АЛЬБЕРТ: Чого Ви шкіритесь, мавпи! Вам аби сміятись! Прийшли до мене опівночі, щоб з мене сміятись.. Марш і ви...

ГРОССМАН: Ні, Патер, ми прийшли, щоб тебе потішити, ми знаємо, як тобі... ха-ха-ха!

АЛЬБЕРТ: Сідай отут і рахуй, скільки грошей потрібно для часопису. Завтра обійдемо родичів, обійду всіх моїх старих скупердяг з капелюхом у руках. Проситиму по філеру, проситиму милостиню під церквою, якщо треба... Чого ти смієшся, Мішель... Я тебе вдарю...

(Гроссман сідає за стіл і рахує. Альберт з того всього лягає на канапу).

МІШЕЛЬ (*несподівано*): Дивись, та ж отут написано: Альберт Айнштайн. Про виникнення і рух світлових квантів і закон фотоелектричної дії. А ще є Альберт Айнштайн: Електродинаміка рухомого тіла по відношенню до простору, часу і маси... Дивись, є ще! Альберт Айнштайн: Рух електронів в електромагнітному полі...

ГРОССМАН: Не треба, Мішелю, справді зараз не час жартувати!

МІШЕЛЬ (*читає*): Ось: Якщо кожна енергія має масу, тоді й навпаки, кожна маса може створити енергію, що означає, що маса в русі створює енергію прискорення... Марселіно, та ми не додивились! Надруковані всі три праці! Дивись, майже весь часопис заповнений творами Патера! (*Альберт дивиться на нього з підозрою*). Гей, лисий, чого ти замовк! Схоже на те, що ти вже не муситимеш срати чорнилом у Бюро...

АЛЬБЕРТ (*скочив на нього, б'є його*): А щоб тебе гівно пригощало, жирафо смугаста! (*Борюкання, сміх*). Як ви мене надурили, ото я в дурні пошився! Ну, ви мені за це заплатите. Давай сюди часопис, я тобі ще не вірю! (*Бере «Аннали», гортає, роздивляється*). Дивись, ота праця про відносність помістилась всього на тридцяти сторінках, а я думав, буде більше, ніж сто. Ось, чи бачили ви, «Академіки», пише як має бути: розрахунки робив Марсель такий-то, брав участь Бесо Мішель, додому шнель! Це добре, люди, це добре для нас! Добре!

ГРОССМАН: Та що ти кажеш? Справді добре?

АЛЬБЕРТ: Авжеж, друже, старий Друд — не вчорашній! Як би міг вчений його калібру відкинути відкриття фотона...

МІШЕЛЬ: Ти маєш на увазі отого телепня і шимпанзе, який відкрив власну дупу?

(*Альберт валить його на диван і гамселить кулаками. Гроссман їх рознімає. Альберт гамселить його теж*).

АЛЬБЕРТ: Я мало не вмер від люті! Я вас повбиваю, повбиваю...

ГРОССМАН: Ну, ну, досить, розбудимо дитину! Давайте розбудимо й решту «Академіків»! Бери скрипку, Патер, і всі інші інструменти, які ви маєте, ходімо...

(Штовханина, шукають інструменти. Входить Мілева з дитиною на руках).

АЛЬБЕРТ: Міці, поглянь на «Аннали»! Давай, вкладай Шпацілі до візочка, розкажу тобі по дорозі, я мало не вмер... Доксі, ми перемогли...

(Затемнення).

(Вулиця в Берні. Хлопці грають під вікном колеги. Мішель б'є по лавці як по барабану. Мілева стоїть збоку з візочком).

АЛЬБЕРТ, МІШЕЛЬ, ГРОССМАН *(співають)*:

Бу-бу-буревій
Йде по місту лютий змій,
А що їсть ота паскуда?
Яйця фізиків повсюди.
Розбудіть ви нам Конрада
Бо на змія нема ради... бу-бу-да-да-да.

(Виходить Конрад, натягуючи по дорозі штани).

КОНРАД: Тихіше, що з вами, заплатимо штраф! Що відбувається, що відбувається?

МІШЕЛЬ: Страшний скандал! Кайзер Вільгельм втік до Марокко з Марією Кюрі! Ось, подивись, що пишуть в «Анналах фізики»! П'єр Кюрі повідомив про свою ганьбу! Викликав імператора на двобій!

КОНРАД: Що ти таке розказуєш, га? Ти гадаєш, я бабуїн, щоб тобі повірити?

МІШЕЛЬ: Ось тобі «Аннали» і читай собі, що ти на мене кричиш?

КОНРАД *(хапає часопис)*: Де це написано, давай покажи, я не взяв окулярів.

МІЛЕВА: Вони жартують, Конраде, не слухай їх! Опубліковані Альбертові праці, майже весь часопис присвячений йому.

КОНРАД: О, Патер, Бог тебе склепав! (*Розгублено озирається*). Ви не жартуєте? (*Мілева заперечно махає рукою*). Ура!!! Браво, Патер! (*Піднімає його і кружляє, а потім вибухає сміхом*). Татку, та ти ж у піжамах! Люди, ви це бачите? Винахідник квантової теорії світла розгулює містом у піжамах...

(Всі сміються, Альберт танцює довкола...)

ГРОССМАН: Давайте всі роздягнемось, як Патер! «Академія Олімпіка» у трусах! Роздягайся! Міцо, дозволиш? Іди, Конраде, принеси якийсь інструмент, щоб ми розбудили Моріца! Люди, він дістане епілепсію, коли нас побачить в такому вигляді!

(Вони роздягаються до спідньої білизни. Конрад виходить і повертається з кларнетом і в трусах, голий до пояса).

АЛЬБЕРТ, ГРОССМАН, КОНРАД, МІШЕЛЬ (*співають*):

Одна мала корівонька
Мов красуня дівчинонька
Моріца все кличе, знай собі мугиче:
Му-му-му, дороженький,
Я тебе чекаю,
Му-му-му, дороженький,
Чекаю-палаю!

МОРІЦ (*заспаний, виглядає у вікно*): Чого ви ревете, ви що, здуріли?

МІШЕЛЬ: Швиденько спускайся! Ти що, не знаєш новини? Одружився Папа Пій Десятий! Відмінив целібат!

У Ватикані святкування, карнавал, феєрверк! Тут теж починається гуляння... Спускайся...

МОРІЦ (*прибігає в паніці, його халат плутається між ногами*): Мовчи, дурню, ще через тебе викличуть поліцію! Хто це вас надурив, йолопи!

МІШЕЛЬ: Ось подивись, тут написано!

МОРІЦ: Що написано, ти що, здурів? Хто це вас так обдурив? На що ви схожі, певно, на весілля йдете, тому так вирядились...

(Мілева сміється).

МІШЕЛЬ: Все написано в «Анналах»! Це фізики відкрили на підставі Папиного підпису!

АЛЬБЕРТ: Власне, він не наважується сказати в присутності Міци: на підставі Папиного пенісу!

КОНРАД: Давай, роздягайся, приєднуйся до оркестру! Святкуємо! Патеру надрукували всі три праці в «Анналах»!

МОРІЦ: Міцо, це правда?

МІЛЕВА: Так! Він заповнив увесь часопис!

МОРІЦ (*вириває «Аннали» з рук Мішеля*): О, справді! Браво! Вітаю!

(Присідає навколішки і заглиблюється в читання текстів у часописі).

КОНРАД (*дивиться, як він читає*): Що з тобою, чоловіче? Що «браво» і «вітаю»? Це тріумф для нашої «Академії», радій трохи...

МОРІЦ (*знімає халат, скручує його і жбурляє вгору, потім сідає на лавку і продовжує читати «Аннали»*): Я радію сильно!

КОНРАД: Ви чуєте це, люди? Я радію сильно! Ну, ти переборщив з веселощами, Моріце! Не треба так хуліганити, контролюй себе трохи!

МОРИЦЬ *(починає скакати і ревіти)*: У-у-у-у-бу-у-у-тумба-бу-у-у-ху-бу-ху-у-у-ба-ам-та-ам! Ну що, ти тепер задоволений?

(Знову сідає і заглиблюється у часопис. Всі сміються).

КОНРАД *(дує в кларнет)*: Підйом, міщани! Увага! Починаючи з сьогоднішньої ночі фізика назавжди звертає зі свого дотеперішнього шляху і йде у зовсім новому напрямі! А стрілочник — наш лисий Патер. А. А., оцей, котрий у піжамі! *(Альберт вклоняється на всі боки)*. Чи ви свідомі того, що сталося сьогодні ввечері, дорогі сонні швейцарці?

(Мілева аплодує).

МІШЕЛЬ *(сідає на тротуар)*: Так, ми свідомі того! Вчителько, можна зараз вийти в туалет?

(Конрад тихо дує в кларнет, Альберт сідає біля Мілеви, схиляє голову на її плече і куняє. Моріц уважно читає «Аннали», Гроссман стоїть біля стіни. Ритмічно рипить візочок, який гойдає Мілева).

МІШЕЛЬ: І так наш Патер, щойно увійшовши до «Анналів», одягнув піжаму, вийшов на вулицю, сперся на дружиноньку... і заснув...

(Затемнення).

ТРИ ВАЖЛИВІ РЕЧІ

(Вітальня Айнштайнів у Берні. Зимовий ранок. На одній частині столу накрито сніданок. На каналі спить п'ятирічний хлопчик. З вулиці входить Альберт у розхристаному зимовому пальті, він задихався, зняв шалик... Мілева приносить з кухні щойно зварену каву і молоко).

АЛЬБЕРТ: Ху, задихався! Я маю сказати тобі важливу річ! Ні, я маю сказати тобі три важливі речі! Перше й найважливіше: ти знаєш, що я сьогодні вранці відкрив? Що при вільному падінні тіла не мають ваги!

МІЛЕВА *(припиняє наливати каву)*: Як це не мають?!

АЛЬБЕРТ: Дуже просто! Вага повністю перетворюється на прискорення! Я випадково це зрозумів! Хитався на стільці в канцелярії, мало не гримнувся на підлогу і раптом це стало мені ясно! Якщо мені вдасться це розробити, я розв'яжу всю оту плутанину щодо прискорення, на яку мені вказують Мінковський і Макс Планк! Тільки б мені це закінчити до Конгресу в Зальцбурзі, це було б там моєю головною працею. По обіді прийдуть Конрад і Мішель, щоб ми одразу почали розрахунки.

МІЛЕВА: Добре. Я поведу Буйо на прогулянку.

АЛЬБЕРТ *(знімає пальто)*: Друге: знаєш, доведено, що Мішель забудькуватіший від мене. Дивись: він три рази поспіль забуває поїхати в Біль, щоб здійснити річну інспекцію станції. Директор шаленіє від люті! На четвертий раз він нарешті поїхав, але коли вийшов там з поїзда, не міг згадати, що він власне має зробити на станції і знову повернувся, не виконавши роботи. Що ти на це скажеш?

МІЛЕВА: Мені шкода Мішеля, він перевтомлений. Анна каже, що він інколи засинає за вечерею!

АЛЬБЕРТ (*сідає за стіл*): О, як гарно пахне кава...

МІЛЕВА (*показує йому якісь папери*): Це готово, я все прочитала, внесла виправлення, можеш спокійно занести на пошту, коли підеш. І?

АЛЬБЕРТ: Що і?

МІЛЕВА: Що третє? Ти сказав, що маєш сказати мені три речі.

АЛЬБЕРТ (*їсть*): Так, ти мене спантеличила цією родинною ідилією і запахами! А колись ми кепкували: *фу* — м'які пантофлі, *фу* — теплий сніданок, *фу* — затишок, хай живе лахміття, шарварок і свобода! А подивись на це: тепло, дитина спить, жінка порається, грінки свіжі, пахне кава, а міщанин тане від задоволення! (*їсть*). Ти, Міцо, для мене божа благодать!

МІЛЕВА: Так.

АЛЬБЕРТ: А що ти скажеш про це наше міщанське життя?

МІЛЕВА: Що я маю сказати?

АЛЬБЕРТ: Скажи, воно тобі подобається?

МІЛЕВА: Подобається.

АЛЬБЕРТ: Тоді чому ти постійно мовчиш, Лореляй?

МІЛЕВА: Та отак, завтра двадцять...

АЛЬБЕРТ: Мішель мені пише, що Мінковський розширив оту працю про відношення час-простір і зараз готує на Конгрес у Зальцбурзі виступ про час як четвертий вимір простору, використовуючи мої формули...

МІЛЕВА: Завтра двадцять третє січня.

АЛЬБЕРТ: Знову якась дата, яку я забув...

МІЛЕВА: Мене переслідує її плач. І зараз мені здається, що я чую, як вона схлипує.

АЛЬБЕРТ: Хто схлипує?

МІЛЕВА: Наша бідна дитина.

АЛЬБЕРТ (*дивиться на хлопчика, який спить*): Що ти розказуєш! Дивись, як він спить!

МІЛЕВА: Спить, але я чую нашу бідолашну Лізочку. Щойно заплющу очі, бачу, як вона простягає рученята, а я тікаю від неї! Мене вб'є та картина!

АЛЬБЕРТ: Будь розумною, Міці! Треба більше думати про оцю дитину, яку ми маємо!

МІЛЕВА: Треба. Я знаю. Тільки я постійно запитую себе, чи ми його заслужили! Ми так легко зреклися нашої дівчинки! Відкинули її, ніби вона — річ...

АЛЬБЕРТ: Добре, це минуло, зараз ми маємо причини заспокоїтись і бути трохи задоволеними...

МІЛЕВА: Маємо, знаю.

АЛЬБЕРТ: То чому ж ти тоді мучишся? Будь трохи задоволеною, це зовсім не соромно!

МІЛЕВА: Добре тобі, ти, здається, взагалі не маєш почуття страждання!

АЛЬБЕРТ: А ти, здається, взагалі не маєш інших почуттів, крім почуття страждання! Я питаю себе, що це в тобі таке важке і похму... Вибач.

МІЛЕВА: Таке похмуре, так? Таке по-слов'янському похмуре і зловіще, як каже твоя мама, так?

АЛЬБЕРТ: Ні, я так не думав і такого не говорив. У мене випадково вирвалось!

МІЛЕВА: Так.

(Тиша).

АЛЬБЕРТ: Ну добре, що *так*? Ти знаєш, Міцо, що для мене наука важливіша за все на світі і те, що я роблю — мушу довести до кінця, інакше мене з'їдять! Ще крок-два — і ми на прямій дорозі! Лоренц уже викладає мою квантову теорію, формула про прискорення — в програмі зальцбурзького Конгресу! Міцо, ніхто мене не розумів так добре і не міг стежити за моїми думками,

як ти! Заспокойся, подивись, як спить цей маленький горобчик...

МІЛЕВА: А чи матимемо ми сміливість одного дня признатись йому, що в нього була сестра, яку ми в нього відібрали? Чудові батьки, нічого сказати! Він буде гордитись нами, зможе нам довіряти...

АЛЬБЕРТ: Ти добре знаєш, що так мусило бути, бо в той момент у нас не було для неї умов! Мені неясно, про що ти зараз говориш?

МІЛЕВА: Про те, як ти її холодно перекреслив у своїй свідомості і тобі вдається ніколи про неї не думати!

АЛЬБЕРТ: Та я тої дитини ніколи не бачив!

МІЛЕВА: Про це я й говорю! Як ти міг витримати, щоб її не побачити?

АЛЬБЕРТ: Добре, чому ти мене про це питаєш саме зараз, хтозна вкотре?

МІЛЕВА: Тому що завтра двадцять третє січня, дата її нещасного народження, про що ти, звичайно, забув, бо ти не терпиш спогадів, які приносять тобі навіть найменші незручності...

(Тиша. Альберт припиняє їсти. Мілена відвернулась від нього).

АЛЬБЕРТ: Іншими словами, я винний в усьому.

МІЛЕВА: Я цього не казала.

АЛЬБЕРТ: Іншими словами, я звичайний забудькуватий осел! І-а, і-а, і-а. *(Хлопчик починає вовтузитись, Мілева вкриває його).* Так-так, Шпацілі, ти добре чув, твій тато — осел, який не заслуговує мати дітей. І-а! І-а, і-а...

МІЛЕВА: Я цього не казала. Їж, вистигне твоя кава!

АЛЬБЕРТ: Звідки ослові знати, що таке кава, йому достатньо оберемку сіна!

МІЛЕВА: Вибач. Ну ж бо, додай сніданок.

АЛЬБЕРТ: О, котра година, я спізнююсь!

(Запихає їжу до рота, випиває каву).

МІЛЕВА: Схоже на те, що ти і мене якось так перекреслиш, і кінець!

АЛЬБЕРТ: Ага! *(Підводиться, бере олівець і «перекреслює її»)*. Ось, і цього ми навчилися, я тебе перекреслив — і кінець! *(Мілева дивиться на нього перелякано)*. Знаєш що, Міці, давай поїдемо трохи в гори, поки ще є сніг. Ніщо так не освіжає людину, як гори, бо висота заспокоює. Коли дивишся зверху, все видається тобі легким і можливим, перед твоїми очима відкриваються якісь простори, час втрачає значення...

МІЛЕВА: А Буйо як би насолоджувався, він дуже любить сніг, та й тобі потрібен відпочинок перед Зальцбургом, хто знає, що на тебе там чекає...

АЛЬБЕРТ: Слава Богу, що ти сказала речення, а не тільки оте твоє слізне «так»! *(Хлопчик прокидається)*. Що ти нам тут хвицаєш, цвіркунчику, малий солодкий кнедлику, Щпацілі-Щпац, слинява мишкувата мишко...

МІЛЕВА *(приносить йому пальто)*: Як ти гадаєш, коли б ми могли поїхати?

АЛЬБЕРТ: Куди поїхати?

МІЛЕВА *(пакує йому в сумку папери)*: Та в гори, як ти казав!

АЛЬБЕРТ: Ні, які гори! Їдемо в Цюріх! От, це і є оте третє, що я мав тобі сказати! Я згадав, ми їдемо в Цюріх! Ось тобі лист від Марселя, а ось офіційне повідомлення від професора Кляйнера, мого майбутнього колеги, прочитаєш пізніше — побачиш...

МІЛЕВА: А чому ми зараз раптом їдемо до Цюріха?

АЛЬБЕРТ: Як чому? Та ж я перевівся туди на роботу! Мене обрали на посаду надзвичайного професора теоретичної фізики на нашому Політехнікумі, Доксі! Марсель тут пише, що молодий фізик Фрідріх Адлер забрав свою заявку на це місце, коли почув, що я — його суперник...

МІЛЕВА: Ти серйозно?

АЛЬБЕРТ: Так! Починаю працювати в травні. Пакуй свої кактуси, Міці, книжки, іграшки Шпаці, ноти, вертаємось на нашу прекрасну студентську вітчизну! Відколи ти говориш: у Цюріх, у Цюріх! Ось твоє бажання і здійснилось!

МІЛЕВА: Ти серйозно?

АЛЬБЕРТ: О, людоньки! Та коли я жартував такими важливими речами?

МІЛЕВА: Завжди.

АЛЬБЕРТ: Ну, зараз я не жартую! Переїздимо на початку березня! Потрібно знайти там квартиру, влаштуватись... Ну давай, розвеселись трохи, що ти тепер замислилась...

МІЛЕВА: Думаю, який же ти переможець за натурою. Ти народжений, щоб перемагати! От, Вебер відмовив асистентові, а зараз мусить прийняти колегу-професора...

АЛЬБЕРТ: Ми перемогли разом, Міці, радій! *(Піднімає вгору хлопчика)*. І ти, Шпацілі, ти теж переміг! Ти святкуватимеш день народження в Цюріху! Що ти дивишся на мене, Міці, я знаю, коли в нього день народження — шістнадцятого травня! Ось! Задуватимеш там свічки, ти, маленький Цюріх-бургер, Цюріх-кнедлик, Цюріх-Шпац, Цюріх-бурш, малий цюріхець... Міці, посмішка, Міці...

МІЛЕВА: Скажи щиро, я для тебе — непотрібний зайвий тягар? Ти мене більше не береш з собою на свої

лекції, працюєш виключно з колегами, мені майже нічого не говориш про те, що ви досліджуєте...

АЛЬБЕРТ: Я ніколи не дізнаюся, що робить тебе такою невпевненою. Чому ти мені не скажеш нарешті, що тобі заважає, чого ти хочеш?

МІЛЕВА: Нічого.

АЛЬБЕРТ: От, ти одразу звертаєш на темну вулицю і там зникаєш. Що я тут можу вдіяти!

МІЛЕВА: Інколи я просто почуваюся зайвою. Тебе цікавлять лише перемоги і радіо...

АЛЬБЕРТ: Ох, я запізнився, зайва моя дружинонько, сервус!

(Стрімголов вибігає).

(Затемнення).

ВСІ ТРИ БАЖАННЯ ЗДІЙСНИЛИСЯ

(Тераса у помісті Маричів. Тепле осіннє пообіддя. Служниця накриває стіл для пообідньої кави з частунком. Марія спостерігає. З дому долинають звуки фортепіано. З-за огорожі перелякано визирає дебела, розчухрана тридцятирічна дівчина з подряпаними руками і обличчям).

ЗОРКА: Хто це грає?

МАРІЯ (здрігається): О-о-о, Зоро, ради всього святого, де ти ходиш? Ми тебе цілий день шукаємо!

ЗОРКА: Шуман, «Albumblätter», opus 124... Треба повільніше... Хто це грає?

МАРІЯ: Пані Мілана, тільки вона не пішла з ними...
Піди вмийся!

ЗОРКА: Треба *ziemlich langsam, ziemlich langsam!* Хто це грає?!

МАРІЯ: Я ж тобі сказала, Мілана, гостя з Белграда. Піди трохи приведи себе до ладу, подивись, яка ти розчухрана, це, напевно, кішки з тобою таке зробили...

ЗОРКА: Хто це грає?

МАРІЯ: Ой, дитино моя!

ЗОРКА: Знаю, пані Мілана, гостя з Белграда, тільки вона не пішла з ними на весілля... (*Раптом починає зачихати до рота тістечка, булочки, руками зачерпувати повидло і мед з вазочок*). Мати, коли буде моє весілля?

МАРІЯ: Ходімо всередину, Ержика чекає тебе з обідом, не треба так руками...

ЗОРКА: Мати, коли буде моє весілля?

МАРІЯ: Так, ти хочеш весілля, а постійно тікаєш від людей і марудишся з тими котярами!

ЗОРКА: Що Ви сказали? Так і Альберт говорить: що то за котяри, я чула, як він вчора сказав! Ви стали злими, ненавиджу вас, ненавиджу, ненавиджу вас всіх...

(З будинку виходить Мілана, Зорка кидається тікати, перечіпляється, ледь не падає...)

МІЛАНА (допомагає їй): Не бійтеся, Зоро, куди Ви тікаєте? Посидьте трохи з нами.

ЗОРКА (дивиться вбік): Треба повільніше, *ziemlich langsam*, л-а-а-л-а-а-л-а-а-а...

МІЛАНА: Так. Я вам перервала бесіду, ви собі відпочивайте. Де решта?

МАРІЯ: Пішли до нашої рідні на весілля. Хочете піти їм назустріч? Це недалеко. (Мілана хитає головою). А чи не випити нам зараз кави?

МІЛАНА: Так, дякую, запах кави і виманив мене з кімнати. У вас чудовий будинок...

МАРІЯ: Пардон, я тільки скажу Ержиці, щоб зварила каву...

(Входить до кімнати).

ЗОРКА: Батько каже, що буде війна!

МАРІЯ: Нуж-бо, Зоро, умийся й причепурись, а тоді приходь пити каву...

ЗОРКА: Це ви хочете поговорити про щось, щоб я не чула! Жіжіца окотилася трьома, вони ще не мають імен, а одне чорне, його зватимуть Шварц. Ви грали занадто швидко, треба *ziemlich langsam*, а Ви — занадто швидко, ла-ла-ла, а треба л-а-а-а-л-а-а-а. Це Міцина музика, дуже сумно. Ось, ось, чуєте голоси? Йдуть! (У паніці кидається до огорожі). Батько каже, що буде війна! Батько каже...

МАРІЯ: Куди ти, Зоро, зупинись! От, так постійно. Це рідкісний випадок, щоб вона з кимсь поговорила, як зараз з Вами. Тільки й робить, що ховається. Ми муситимемо восени віддати її до лікарні, треба було б

зробити це вже зараз, але Мілош боїться, щоб її там не били. Каже: нехай їй дають пити, що там треба, тільки щоб ніхто на неї, бідолаху, не піднімав руки, бо я помру з жалю! От, залишаємось самі, наша Міца переїздить ще далі, аж у Берлін, не буде до нас приїздити.

МІЛАНА: Їй не хочеться переїздити у Берлін. Цюріх — її місто, але що поробиш?

МАРІЯ: Вона нам нічого не говорить, Ви її знаєте, слова з неї не витягнеш... От так воно.

(З'являються: пан Марич, Альберт, Гелена, Фотограф, Мілева і хлопчики – десятирічний Ганс Альберт та на шість років молодший Едуард-Тете. Діти верещать, підштовхують Альберта, щоб він танцював. Ержика приносить каву).

МІЛЕВА *(ставить тарілку на стіл)*: Ось, Мілано, шматок весільного торта для тебе!

АЛЬБЕРТ *(падає в плетене крісло)*: Ху! Благословенна ця рівнина, така хвиляста й м'яка, ніби довкола простягаються кілометри зеленого шовку, а вітер її легенько колише. Нічого так не освіжає людину, як рівнина. Як подивишся отак у безкрай, перед твоїми очима відкривається якийсь простір, час стає безкінечним.

МІЛЕВА: Раніше ти це завжди говорив про гори.

АЛЬБЕРТ: Саме так. Коли я в горах, мені такими здаються гори.

МІЛАНА: Професоре, професоре, у тебе на все є готова формула!

АЛЬБЕРТ: Ви пам'ятаєте цюріхську пісеньку? *(Настіває)*. Свіжі булочки й пончики для студентів і хлопчиків! *(Гелена і Мілана підхоплюють)*. А для мудрих професорів — суп з червоних мухоморів, уху-ху, уху-ху!

ПАН МАРИЧ: Фотографуємось! Швиденько, бо пан має повернутися на весілля!

(Фотографуються, діти верещать, ганяють, позують, штовхаються).

АЛЬБЕРТ *(стає поряд з Мілевою та дітьми)*: От, панове, зараз фотографується моя формула Е (Einstein), дорівнює М (Mileva-Міці), помножене на С (цвіркун в квадраті). Тепер вам зрозуміло, що $E=MC^2$ значить: я, Міца і два цвіркуни.

(Метушня, фотографування. П'ють каву).

ГЕЛЕНА: Боже, та тут ніхто не згадує про війну, а в Белграді ні про що інше не говорять. І у Відні теж, там поводяться так, ніби війна вже почалася, правда, Міцо?

ПАН МАРИЧ: На жаль, вона таки вже почалася, залишилося лише запалити гніт! Вже відколи кайзер Вільгельм влаштовує навчання, хоче бути Карлом Великим, а схожий він на нього, як мопс на хорта. І Австрія вже надулася, хоча я вірю, що імператору теж ясно, що імперія цю війну програє і вийде з неї як віденська провінція! Ця імперія — як діжка без обручів, кожне село вже поводиться, як держава, з тенденцією стати супердержавою! Це я вам говорю як офіцер імператорської армії!

МІЛАНА: Я все-таки сподіваюсь, що люди в останній момент оговтаються і...

ГЕЛЕНА: Не оговтаються, не обманюйся! Війна — це, можливо, найглибше людське колективне захоплення! Набагато частіше вчать воєнні вірші, ніж вірші про кохання! Мало є речей, які настільки вводять людей у транс, як знищення сусіда, або п'ядь завойованої чужої

землі! А нічого їх так не наповнює гордістю, як навіть найменша військова перемога, незважаючи на кількість жертв...

МІЛАНА: А колись ти стверджувала, що люди прагнуть, щоб хоча б одне століття пройшло без війни!

ГЕЛЕНА: Так! А потім я пережила дві балканські війни, одну за одною, так що я тепер знаю, що говорю!

(Ержика відводить дітей спати. Мілева їй допомагає. Тете плаче).

АЛЬБЕРТ: Для Сербії могло б бути фатальним, якби вона вступила у війну проти Австрії й Німеччини такою ослабленою, її розтопчуть...

МІЛАНА: Та не буде війни, що з вами! Приїдьте влітку хоч ненадовго до нас у Белград. Як давно ви не були, згадайте! Гансик тоді був немовлям.

МІЛЕВА: Чому ти називаєш його Гансиком, звідки ти взяла це ім'я?

МІЛАНА: Я його так пестливо називаю, задовго вимовляти Ганс Альберт.

МІЛЕВА: Ми називали його Буйо, коли він був маленьким, а не Гансик!

МІЛАНА: Ну добре, він не Гансик, а Буйо, хай буде так. А ви приїдете до нас влітку, правда?

МІЛЕВА: Навряд чи, ми переїдемо до Берліна, в серце мілітаристської Німеччини! Ми не зможемо!

АЛЬБЕРТ: Я там буду у Королівському інституті фізики, а не в Королівській гвардії! Ми — громадяни Швейцарії і залишимося ними! І будемо їздити туди, куди нам заманеться!

МІЛЕВА: А зараз, перед самою війною, ми обираємо Німеччину як місце проживання, знаючи, що там нашим дітям докорятимуть і як євреям, і як слов'янам!

ПАН МАРИЧ: Оті ідіотські докори якраз і ведуть до війни! А ви от скажіть, хто з вас, присутніх тут, знає, де його справжня батьківщина? Ось Гелена і я: Гелена народилась у Відні, з австрійського дворянства, зараз громадянка Сербії, а я — корінням серб, а вже в шостому коліні — громадянин Австрії, офіцер імператорської армії! Ми з нею будемо в цій війні ворогами, а хто чию країну захищатиме, питаю я вас? Мій син зараз служить в армії, а завтра стрілятиме у представників свого народу, як один із тих вояків Імперії, які розуміють сербські команди, а виконують німецькі! От тому Австрія програє в цій війні, бо майже кожний її солдат стріляє в іншому напрямку!

АЛЬБЕРТ: Ми потрапили в це національне осине гніздо, коли я викладав у Празі попередні два роки. Пристрасть, з якою чехи ненавидять німців, лише розпалює розпечену до червоності ненависть, якою німці їм відповідають, а обидві сторони зневажають поніменених чехів як зрадників. Ліберальні інтелектуали ненавидять усіх довкола через шовінізм! Я називав це електричним колом ненависті. Якби не музика, де вони справді майстри, я почувався б як на війні.

ГЕЛЕНА: Ну досить уже про війну, давайте зараз трохи поговоримо про те, що наш славетний вчений вже цієї осені поїде в Стокгольм, за Нобелівською премією...

МІЛАНА: Справді, професоре, що ти зробиш з такою кількістю грошей?

АЛЬБЕРТ: Все віддам Міці, нехай розтринькає на сукні й прикраси! Ви ж її знаєте, вона тільки й робить, що витрачає гроші на шуби, капелюшки і інші предмети розкоші...

(Всі сміються, сміється навіть Мілева).

МІЛАНА: А якщо вона розтринькає гроші на експерименти і винайде якусь нову формулу? Ти ж, Міцо, не зреклася фізики цілком?

АЛЬБЕРТ: Як то — зреклася, якщо вона працює зі своїм чоловіком?

МІЛАНА: А де це написано? Я ніде не читала, щоб її чоловік згадав, що його дружина — теж фізик, а стільки інтерв'ю дає газетам...

МІЛЕВА: Я вже давно не фізик, Міло. Я парасолька!

МІЛАНА: Я серйозно питаю.

АЛЬБЕРТ: Вона має двох синів, а це дві дуже серйозні наукові праці.

МІЛАНА: Правда? Діти — жіночі наукові праці, а формули — чоловічі! Я й не знала!

(Чути, як Зорка кличе на допомогу і кричить).

ПАН МАРИЧ: Вибачте!

(Пан Марич і Марія спішать у напрямку, з якого долинає плач. Мілева стоїть біля огорожі і дивиться їм услід. Тиша).

МІЛАНА *(після паузи)*: Добре, чому ви справді переїздите до того Берліна, якщо це не таємниця?

АЛЬБЕРТ: Мене запросили, щоб я заснував Королівський Інститут фізики при Берлінській Королівській Академії! Умови для праці королівські, лабораторія королівська... Ну хіба від такого відмовляються?

МІЛАНА: А чому ти, Міцо, не хочеш їхати? Скажи, не бійся, тут всі свої!

МІЛЕВА: Я й сама не знаю, я просто боюся того міста. Як каже наша подруга, хімік Клара Габер, берлінізація — жорстокий процес!

ГЕЛЕНА: Ой, знаєте, у мене тут у валізі ота шкатулка з нашими студентськими побажаннями на нове століття... Ви пам'ятаєте? Нарешті ми її відкриємо, все ніяк не було нагоди...

(Гелена вбігає до будинку. Чути дитячий кашель).

МІЛЕВА *(прислуховується)*: Ти чуєш, Тете знову кашляє. Ми мали б повезти його кудись на море до того, як поїдемо в Берлін. Може, кудись до Італії, де тепло?

АЛЬБЕРТ: Добре.

(Тиша).

МІЛАНА: Боже, який спокій, мені здається, я чую, як черви ворухаться в землі.

АЛЬБЕРТ: Дорога моя Ельзо! Минула ще одна дванадцята часу, який нас розділяє, ще трохи — і я тут. Лекція у Відні пройшла добре, ми заїхали до маєтку батьків моєї дружини, але я вже післязавтра їду в Цюріх. Я думаю про тебе. Ти — мій Берлін. Я мушу когось кохати, інакше моє життя без цього було б злиденним, а цей хтось — ти, і ти нічого не можеш мені зробити, бо я в тебе й не питаю дозволу кохати тебе, я — принаймні у своїй уяві — справжній хижий птах! Я щасливий, що маю про кого думати, що маю для кого жити. Цілую тебе, твій Альб...

МІЛЕВА: Альберте, давай увійдемо до будинку, тут стає трохи прохолодно?

АЛЬБЕРТ: Прошу?

МІЛЕВА: Я питаю, тобі холодно?

АЛЬБЕРТ: Ні. Чи так. Ні, не холодно.

(Тиша).

МІЛАНА: А що ти так раптом замовк, професоре?

АЛЬБЕРТ: Прошу?

МІЛАНА: Я питаю, чому ти так глибоко мовчиш?

АЛЬБЕРТ: Нічого, я дивлюсь на цю рівнину і відпочиваю!

МІЛЕВА: Боже, ця дитина просто задихається, я підудивлюсь, що з нею! Вибач, Міло.

(Мілева входить до будинку).

МІЛАНА: Професоре, я можу тебе щось спитати?

АЛЬБЕРТ: Можеш, тільки, прошу тебе, припини називати мене професором!

МІЛАНА: Чому ти, професоре, дозволив, щоб життя Міци стало таким злиденним?

АЛЬБЕРТ: Чуєш сову? Боже, отак на природі пугукання сови звучить майже весело. Ти чуєш?

МІЛАНА: Я не слухаю сову, а чекаю відповіді, лицарю шарму й життєвого успіху!

АЛЬБЕРТ: А що, якщо Мілева не в стані досягти якогось кращого життя, аніж оце? Чи в цьому винний я?

МІЛАНА: Ти, бо спокійно спостерігаєш за цим з головної ложі, ніби ти в театрі...

МІЛЕВА *(приносить йому плащ)*: Що ти думаєш, Альберте, а якби я з дітьми поїхала звідси до Італії, ми б приїхали в Берлін пізніше. Коли Тете трохи оду...

АЛЬБЕРТ: Добре.

МІЛЕВА: Одужає. Йому не можна, такому слабенькому, йде зима... Може, так вчинимо?

АЛЬБЕРТ: Так. *(Після короткої паузи)*. Дорога моя Елізо, судячи з усього, в Берлін я приїду один, бо мій хрест їде спочатку з дітьми до Італії, і ти не зіштовхнешся одразу з тим нещасним, нудним створінням, в якому немає нічого від життя. Її присутність убиває радість і в інших людях довкола неї. Та бідолаха багато

страждає, а не розуміє, що сама створює довкола себе оту цвинтарну атмосферу. Думаю про скоре побачення з тобою, цілую тебе, твій Аль.

МІЛЕВА: Альберте, накинь, тут вже прохолодно...

АЛЬБЕРТ: Що ти сказала?

МІЛЕВА: Говорю, візьми плащ, похолодало...

АЛЬБЕРТ: Мені не холодно.

(Мілева стоїть і тримає плащ. Чути звуки фортепіано. Пузукає сова).

ГЕЛЕНА *(вбігає)*: Ми ледь відкрили шкатулку. Ось, я буду витягувати по порядку, увага! *(Читає)*. 1. Довести, що Евклід — не Біблія. 2. Вдосконалити *Tensor Calculus* Річчі. 3. Емма, на все життя. Підпис М. Гроссман.

(Сміються. Звуки фортепіано).

АЛЬБЕРТ: Всі його бажання здійснились, тільки Емма зараз називається Марта. Хто це грає?

ГЕЛЕНА: А мене послухайте, ой, яка ж я смішна! 1. Боже, дай нам те, що побажала Міца. 2. Вінчання щоб було на якомусь озері. 3. Донька і син. Скромно, чи не так. Міцині побажання здійснились, а з моїх — жодне. І на озері не вінчалась, і сина не маю...

МІЛАНА: Справді, хто це грає?

МІЛЕВА: Зорка. Правда ж вона гарно грає Шумана?

ГЕЛЕНА: А ось наша бідолаха Ружа: 1. Щоб я вилікувалась. 2. Якщо вилікуватись неможливо, щоб я померла під прізвиськом Майєр. 3. На руках у Георга. Пам'ятаєте, як вона говорила, що боїться нового століття...

МІЛЕВА: Бідна моя Ружа: на руках у Георга... А він навіть не знав, що вона померла, я йому сказала майже через півроку...

МІЛАНА: Кавалери, кавалери, кавалери...

ГЕЛЕНА: А зараз попрошу уваги! Це надзвичайно хвилюючий папірець! 1. Світло плюс час дорівнюють фокусу шаленства і хвилювання — віднайти цю формулу, не зважаючи ні на що! 2. Щоб батько якомога швидше одужав. 3. Перевершити Ньютона. А.

(Альберт сміється, Мілана бурхливо аплодує).

МІЛАНА: Браво, професоре, всі твої бажання здійснились! Браво!

ГЕЛЕНА: А хто ж це? 1. Здобути диплом у Відні. 2. Вийти заміж за С. 3. Відкрити клініку психології, на кшталт клініки Фрейда на Берггасе.

МІЛАНА *(крізь сміх)*: Одна третина здійснилась! Заміж за С.! Достатньо, хіба ні?

ГЕЛЕНА: А послухайте оце: 1. Велосипед. 2. Докторська дисертація і місце професора. 3. Одруження з парижанкою. Якоб. Ну і як, його бажання здійснились?

АЛЬБЕРТ: Так, тільки, гадаю, він ту парижанку все ще шукає...

ГЕЛЕНА: О-о-о, ніколи не вгадаєте, чий оце папірець!

МІЛЕВА: Не читай цього, прошу тебе.

ГЕЛЕНА: 1. Альберт. 2. Альберт. 3. Альберт.

МІЛАНА: Ви лише послухайте, як грає ця дівчина, це ж досконалість.

ГЕЛЕНА: Ну, всі три бажання здійснились, Міцо!

МІЛЕВА *(після короткої паузи)*: Так. Усі три.

(Звуки фортепіано. Шуман «Trauterei»).

(Затемнення).

ШЛЮБНІ ПРАВИЛА

(Колишній кабінет професора Вебера — зараз кабінет професора Гроссмана. Невеликі зміни у приладді й розташуванні меблів. Перерва між лекціями. Зібрались поважні професори: Гроссман, Ерат, Альберт і Мішель).

ГРОССМАН: Ти мусиш піти до неї, Альберте! Мусиш!

АЛЬБЕРТ: Можливо, мушу, а можливо, знову ж таки, не мушу!

МІШЕЛЬ: Мусиш!

АЛЬБЕРТ: Розумію, панове полковники!

ГРОССМАН: Прошу тебе, піди, вона в плачевному стані! Тижнями не виходить з дому, сидить, майже не рухаючись, на терасі, сама, відсутня, не відповідає, коли до неї звертаєшся, не їсть, мало спить. Лікар каже: найважчий вид депресії. Дітей вона відправила до Гелени, до Франції, куди та емігрувала, вона вже не була в стані піклуватись про них... Їй важко.

АЛЬБЕРТ: Я все знаю! Сидить отака похмура, дивиться на свої кактуси і мовчить, як камінь.

ГРОССМАН: А ти очікуєш, щоб вона цвірінькала? І має про що! Про те, як вона нещасну Зорку мусила помістити до божевільні, про те, що її брат уже рік не пише з фронту, чи, може, про твою несподівану вимогу розлучитись!

АЛЬБЕРТ: Ти за неї не хвилюйся! Вона вміє захворіти, як тільки їй це потрібно! Як каже моя мати, тільки щось Мілеві не до шмиги, вона тут же хвора!

МІШЕЛЬ: Альберте, Мілева серйозно хвора!

АЛЬБЕРТ: Добре, добре! Скажи їй, що я шлюборозлучний процес відкладу до кінця війни, це, напевно, трохи заспокоїть і її, і вас...

МІШЕЛЬ: Ти це мусиш їй сам сказати! Вона знає, що ти тут, і, звичайно, очікує, що ти прийдеш додому!

Мілева — твоя дружина, ти маєш перед нею зобов'язання...

АЛЬБЕРТ: Так мені і Гелена пише: ти маєш зобов'язання! Ви помиляєтесь, панове опікуни! Я не маю вже ніяких зобов'язань перед нею! Я їй два роки тому, в Берліні, в письмовій формі визначив правила поведінки в шлюбі. (*Шукає в гаманці, витягає папір і кладе його на стіл*). Ось, тут усе написано. Вона, на власний розсуд, безапеляційно, повернулася сюди з дітьми! Прошу дуже! І чому моя вимога розлучитись зараз є несподіваною, Марсель?

ГРОССМАН: Та ж ти регулярно приїздив сюди читати лекції, мешкав зі своєю родиною по місяцю, а зараз раптом...

АЛЬБЕРТ: Мешкав через дітей! Бо взагалі-то для мене віддавна роз'їхатися з Мілевою — це справа життя! І не удавайте мені тут армію спасіння. Я витер зі свого життя Мілеву і її похмурий силует, її мишачий страх перед усім, що є інакшим, ніж вона, наш шлюбний кошмар і її жахливі ревності акцентуїрованої особи...

МІШЕЛЬ: Бачиш, а на моє запитання, що діється, вона мені стримано відповіла: Альберт віддалився від мене, йде своєю дорогою, але я вдячна долі, яка мені подарувала двадцять років, проведених з цим ніжним чоловіком і генієм...

АЛЬБЕРТ: І ти зараз очікуєш, щоб мене розчинила кислота каяття, так? Дайте мені спокій! Я вам не тепла клумба для проростання почуттів!

МІШЕЛЬ: Хіба ти не можеш виявити хоча б трохи поваги до її відданості?

АЛЬБЕРТ: Не можу, Мішель, бо в мене немає отих твоїх безкінечно широких і вічно розкритих об'ємів для втішання! Я звичайна людина!

ЕРАТ: А що, якщо формула нашої поведінки знаходиться в партитурах Моцарта, а ми не вміємо її прочитати?

АЛЬБЕРТ: А ти мовчи, Якобе! Ти мені ще під час навчання дорікав, що я з нею! Говорив, що ніколи не одружився б із жінкою, яка не зовсім здорова! Тому ти й одружився лише минулого року, коли почав старішати...

ЕРАТ: Тимчасом я досліджував, в якій сонаті записано, коли і з ким треба одружитись, а з ким і чому розлучитись...

ГРОССМАН: Люди, облиште жарти, Мілеві справді потрібна наша допомога!

АЛЬБЕРТ: Добре, Ви їй допоможіть, а я зараз справді мушу йти на заняття...

МІШЕЛЬ: Ти звідси не підеш, поки не пообіцяєш нам, що підеш до неї, притому вже сьогодні!

АЛЬБЕРТ: Обіцяю. Ну, давай, забирайся тепер, архангеле!

МІШЕЛЬ: Альберте, це я тобі серйозно говорю!

АЛЬБЕРТ: І я тобі це говорю серйозно! Я піду до неї, але Мілева для мене є і назавжди залишиться ампутованою частиною тіла! Назад дороги немає! Я зроблю все, щоб будь-якою ціною решту життя провести якомога далі від неї. Тут уже нічим не допоможеш!

ГРОССМАН: Що тобі ця жінка зробила, що ти її зараз так ненавидиш?

АЛЬБЕРТ: Нічого.

ГРОССМАН: Ти не мусиш приховувати від нас, ми мусимо знати, що вона вчинила!

АЛЬБЕРТ: Говорю тобі: нічого.

ГРОССМАН: Ми друзі вже більше двадцяти років, ти маєш нам сказати правду, Альберте! Я хочу точну відповідь: що вона зробила?

АЛЬБЕРТ: Нічого! Нічого! Що в цій відповіді неточне, професоре Гроссман?

ГРОССМАН: Нічого.

(Альберт виходить. Гроссман не рухається. Мішель спирається на стіну. Ерат роздивляється папір, який Альберт забув на столі. Починає читати).

ЕРАТ *(читає)*: А. Ти будеш дбати про наступне: 1. Щоб мій одяг завжди був у порядку. 2. Щоб мені щодня тричі на день подавали їсти, причому до моєї кімнати. 3. Щоб моя спальня і мій кабінет були завжди чисті, впорядковані, і щоб на моєму робочому столі ніхто не смів нічого рухати. В. Ти ...

МІШЕЛЬ: Досить, Якобе, я не можу цього слухати...

ЕРАТ: В. Ти відмовишся від усіх особистих стосунків зі мною, крім випадків, коли цього вимагатимуть товариські обов'язки. Особливо не маєш права вимагати: 1. Щоб я сидів з тобою вдома. 2. Щоб я ходив з тобою на прогулянки або щоб ми разом подорожували. С: У всіх контактах зі мною ти мусиш дотримуватись наступного: 1. Ти не очікуватимеш від мене ніякої прихильності. 2. Мусиш негайно залишити мою кімнату, як тільки я тобі скажу. 3. Мусиш мені обіцяти, що не будеш мене обмовляти перед дітьми...

(Тиша).

ГРОССМАН: Жахливо!

ЕРАТ: Це занадто суворі правила навіть для шлюбу двох олов'яних солдатиків...

ГРОССМАН: Жахливо!

ЕРАТ: Ці правила треба опублікувати в «Анналах» як наукову формулу для збереження шлюбного союзу між сіркою та селітрою, наприклад...

МІШЕЛЬ: Ти міг би трохи помовчати, Якобе?

(Затемнення).

(Перон залізничного вокзалу в Цюріху. Надвечір'я. Ганс Альберт, тепер студент, і гімназист Едуард-Тете зустрічають батька. Тете тримає намальований плакатик з написом: «Ласкаво просимо і вітаємо тебе з Нобелівською премією»).

ТЕТЕ *(збуджено)*: Газети помиляються, тато — не двадцятий лауреат Нобелівської премії в галузі фізики, хоча це справді двадцяте нагородження. Тому що в дев'ятсот другому році премію отримали двоє: Лоренц і Земан, у дев'ятсот третьому — аж троє: Бекерель і подружжя Кюрі, П'єр і Марія, у дев'ятсот п'ятнадцятому — знову двоє, батько і син Браги, британці, сер Вільям-Лоуренс, і сер Вільям-Генрі, у дев'ятсот п'ятнадцятому премію не вручали, значить, тато точно двадцять четвертий, а номінували його до цього вісім разів. Ти цього не знав, Буйо?

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ні, але це неважливо. Тато — лауреат, і ми цьому радіємо...

ТЕТЕ: Так, але, можливо, він теж гадає, що є двадцятим лауреатом, бо так прочитав у газеті, але він ним не є. Я мушу йому це витлумачити! Власне кажучи, напишу листа в газету, нехай негайно виправлять цю помилку!

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ні, спочатку запитай тата, чи треба їм писати, не роби цього без дозволу.

ТЕТЕ: Так, це неважливо, тато — лауреат, і ми радіємо. А якби вони ще трохи зачекали, він і я могли б отримати разом Нобелівську премію, як батько та син

Браг, британці, сер Вільям-Лоуренс та сер Вільям-Генрі. Як ти думаєш, котрий з них батько, а котрий — син?

ГАНС АЛЬБЕРТ: Не знаю.

ТЕТЕ: Сер Вільям-Лоуренс — син, а сер Вільям-Генрі — батько. А ти знаєш, що в дев'ятсот третьому премію отримали аж троє...

ГАНС АЛЬБЕРТ: Знаю, ти щойно сказав, досить уже про це, прошу тебе!

ТЕТЕ: Знаю, що ти знаєш, бо я тобі щойно сказав, але я хотів сказати, що ми втрьох теж могли б одного дня отримати разом Нобелівську премію, тато знову за фізику, ти — за техніку, я — за медицину, або за музику, але ні, немає за музику, є за літературу. Цього року за літературу отримав Анатоль Франс — француз, справжнє ім'я — Анатоль-Франсуа Тібо. Він — двадцять перший лауреат, бо в дев'ятсот четвертому...

ГАНС АЛЬБЕРТ: Перестань повторювати вивчене, що з тобою? Мене це взагалі не цікавить!

ТЕТЕ: Бо в дев'ятсот четвертому і дев'ятсот сімнадцятому премію отримали двоє, не буду говорити, хто вони, якщо це тебе не цікавить, а у дев'ятсот чотирнадцятому її не присуджували. Тому Анатоль Франс — точно двадцять перший лауреат з літератури і....

ГАНС АЛЬБЕРТ: Давай зараз трохи помовчимо, поїзд ось-ось приїде!

ТЕТЕ: Добре. *(Після короткої паузи)*. А ти знаєш, які татові й мамині приятелі отримали Нобелівську премію? Лоренц, Марія Кюрі — дві, одну з фізики, одну з хімії, у дев'ятсот одинадцятому — потім Макс фон Лауе, Макс Планк, Фріц Габер і, каже мама, цієї осені її напевно отримає Нільс Бор.

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ось поїзд, прибуває на вокзал, вважай, дивись уважно!

ТЕТЕ: Дивись тільки не вибовкай, що його вдома чекає печена шинка в соусі з яблук, його улюблена...

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ні, цього ми не сміємо сказати. Мама би дуже розсердилася, це сюрприз!

ТЕТЕ: Ось він, на, тримай плакат, я побіг його зустрічати!

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ні, стань тут, мама сказала чекати в стороні через журналістів!

ТЕТЕ: Та я ж маю їм пояснити, що тато — не двадцятий лауреат...

ГАНС АЛЬБЕРТ: Не треба, Тедді, стань тут.

(Приходить Альберт, Тете кидається до нього в обійми, махає перед ним плакатиком. Ганс Альберт забирає в нього з рук валізу й скрипку, ставить на землю, обіймає батька, потискає йому руку. Альберт читає плакат, він схвилюваний і в гарному настрої).

АЛЬБЕРТ: Ну, де ж ви, пірати, привіт, старі моряки, як ви...

ТЕТЕ: Тату, ми тебе вітаємо, браво! Але ти не двадцятий лауреат, як пишуть у газетах! Помилка, тату! Ти — двадцять четвертий, тому що в дев'ятсот другому отримали двоє: Лоренц і Земан, а в дев'ятсот третьому — троє: Бекерель і подружжя Кюрі, Марія і П'єр, в дев'ятсот п'ятнадцятому знову двоє, батько й син Браг, британці, сер Вільям-Лоуренс та сер Вільям-Генрі, а в дев'ятсот шістнадцятому не було при...

АЛЬБЕРТ: Та це ж моя жива енциклопедія! Браво, Тедді, де ти все це вивчив?

ТЕТЕ: Тому що ти — двадцять четвертий лауреат, я написав для тебе двадцять чотири епіграми і три композиції для фортепіано і скрипки... Мама каже, що ти

найбільше любиш музику і їжу, на тебе чекає твоя улюблена страва, печена шинка...

ГАНС АЛЬБЕРТ: Тедді! Що ти верзеш! Бери скрипку, ходімо!

ТЕТЕ: Добре, не кричи! *(Вирушають)*. Тату, Буйо має дівчину, її звати Фріда, мама говорить про неї, що вона справжня крихітка-Дюймовочка і страшенно по-важна...

(Світло зникає і з'являється знову).

(Мілевина квартира в Цюриху. Вечеря, Альберт із насолодою їсть і розповідає).

АЛЬБЕРТ: Це була справжня божевільня. Ми з Ельзою були тоді в Японії, там нас і застала ця звістка. Звичайно, я не міг приїхати, і німецький посол нашвидкуруч одягнув фрак, виструнчився і замість мене виголосив полум'яну промову про те, який він щасливий і гордий, що син його народу знову ошчасливив усе людство. Однак, ту промову піддав сумніву швейцарський посол, стверджуючи, що я, по суті, син його народу. Ні! Так! Ні — так! Ображений німець терміново зажадав підтвердження від Пруської Академії, але йому прийшла покаюнна відповідь, що я все ж таки швейцарець, і він це сприйняв як особисту образу! І після цього було вже невідомо, що писати про лауреата Айнштейна, за місцем народження німця, за громадянством — швейцарця, який виріс в Італії, мешкає у Берліні, працевлаштований у Пруській Академії наук, власне кажучи, єврей з тимчасовою пропискою в Японії... Плутанина в кубі!

ТЕТЕ: А була би ще більша, якби ви з мамою отримали премію разом, як П'єр і Марія Кюрі! Якби вони тоді

з'ясували, якої нації мама! Тільки це неможливо, бо в тебе зараз інша жінка...

МІЛЕВА (*перериває його*): Дуже дякую тобі за гроші, я все отримала. Чи ви подякували татові, що він нам віддав усі гроші з премії?

ТЕТЕ: Так.

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ні, мамо! Я не встигаю нічого сказати, бо Тедді не закриває рота, він постійно торочить...

ТЕТЕ: Що це я торочу, а хто підготував програму на його честь? Починаю! Тату, ти собі їж, мені це не перешкоджає! Послухайте спочатку три вступні епіграми!

ГАНС АЛЬБЕРТ: Я мушу вибачитись, мене чекає одна колега, і...

ТЕТЕ: Ми знаємо, яка! Крихітка-Дюймовочка...

МІЛЕВА: Заспокойся, Едуарде!

ТЕТЕ: Початок! Три вступні епіграми: Дошкульна, Філософська та Весело-комічна. Послухайте спочатку Дошкульну: «Помилкою є те, що нагороджують геніїв, з них вистачить того, що їм бог дав геніальність! Премію потрібно давати також як втіху тим, хто намагається бути геніальним, але намарно, бо не має для того божого знаку! А що, якщо це справді так? Нам здається, що ми нагороджуємо геніїв, а, по суті, втішаємо посередніх!»

АЛЬБЕРТ: Дуже мудро, хлопче, і дошкульно... Браво...

ТЕТЕ: Дякую. А зараз Філософська: «Сумна доля не мати ніякої долі, а ще сумніша — не бути нічиєю долею. Твоя доля, о мій батьку, бути долею цілого людства! Ця премія є підтвердженням того».

АЛЬБЕРТ: Прекрасно сине, дякую тобі, дякую...

ГАНС АЛЬБЕРТ: Ну досить уже на сьогодні, нехай тато відпочине, ти однаково все це звідкись перепишеш!

ТЕТЕ: Це не так! Тату, він бреше! Це не так!

МІЛЕВА: Звичайно, не так, хіба ти не бачиш, що Буйо жартує! Іди, Буйо, запізнишся.

АЛЬБЕРТ: Попрошу тиші, щоб ми почули жартівливу епіграму!

ГАНС АЛЬБЕРТ: Добраніч.

ТЕТЕ: Мовчи! Весело-комічна епіграма на честь великого науковця:

Небо жовтеньке,
А море шорсткеньке,
М'яка колодка,
Сіль солодка.
Земля наша ціла
Суцільно біла.
А мій батько — чародій
Фізичних і хімічних дій!

АЛЬБЕРТ (*аплодує*): Ха-ха, хімічних — не дуже-то, але...

ТЕТЕ: Знаю, але це тільки заради вірша. А тепер бери скрипку, на черзі музика!

АЛЬБЕРТ: Мій хлопче, я б хотів лягти спати трохи раніше, я дуже втомлений з дороги.

ТЕТЕ: А загра ти тобі щось з мого улюбленого Макса Регера?

АЛЬБЕРТ: Давай залишимо це на завтра, зараз я вже не в стані слухати, я сонний...

ТЕТЕ: Вважай, Фройд говорить, що відкладання вчинку — тільки підсвідоме приховування провини!

АЛЬБЕРТ: Облиш, прошу тебе, того збудженого шарлатана!

ТЕТЕ: Він не шарлатан, він геній!

АЛЬБЕРТ: Так, геній з соломи, опудало для шпаків!

ТЕТЕ: Не говори так! Фройд — геній! Ти сам опудало!

МІЛЕВА: Тете, йди до своєї кімнати, негайно!

ТЕТЕ: Не піду! Нехай спочатку він визнає, що Фройд — геній! І чому він тут удає, що нас любить, якщо це неправда! Він має піти на аналіз!

МІЛЕВА: Едуарде, йди до своєї кімнати, я тобі сказала!

ТЕТЕ: Не піду!

АЛЬБЕРТ: Добре, ось іду я! Я ніскільки не серджуся, а йду до ліжка, бо мені хочеться спати! Добраніч! Завтра про все поговоримо!

ТЕТЕ: Мені немає про що з тобою говорити!

(Тете розлючено гримає дверима, Альберт збирає речі і йде до кімнати. Мілева стоїть пригнічена. Альберт з'являється в дверях, напіводягнений).

АЛЬБЕРТ: Цей малий має лікуватись, поки ще не пізно. Він дуже нервовий!

МІЛЕВА: Та ні, це все через збудження, що ти тут. Він не знає, що з собою робити!

АЛЬБЕРТ: Слухай, Тете серйозно хворий, у його поведінці вже ясно розпізнаються Зорчині симптоми! Не варто заплющувати очі на це.

МІЛЕВА: Так, ти провів з ним півтори години і вже знаєш діагноз! А взагалі в інших випадках ти ніде не згадуєш своїх синів, ніби вони не існують! Думаєш, вони цього не бачать?

АЛЬБЕРТ: Прошу тебе, ми домовились, що ти не будеш втручатись у мої стосунки з ними!

МІЛЕВА: Мені важко дивитись, як ти їх замовчуєш, так само, як замовчував Лізочку!

АЛЬБЕРТ: Добраніч!

МІЛЕВА: Вибач. Я хотіла б тебе дещо запитати.

АЛЬБЕРТ: Прошу.

МІЛЕВА: Якщо ти ще взагалі пам'ятаєш, що ми були в шлюбі, чи можеш ти мені зараз сказати, чому ти обрав мене з-посеред стількох інших дівчат?

АЛЬБЕРТ: Я б не хотів зараз про це говорити, я хочу спати...

МІЛЕВА: Я прошу тебе відповісти мені.

АЛЬБЕРТ: Чому я тебе обрав? Сказати щиро, схоже, це для мене було найпростішим рішенням. Ми постійно були разом, а ти відповідала всім моїм тодішнім насущним потребам: потребі мати жінку, співрозмовника і підтримку. От, можливо тому!

МІЛЕВА: Так.

АЛЬБЕРТ: А тепер — добраніч!

МІЛЕВА: Ще хвильку...

АЛЬБЕРТ: От, я знав, що зараз почнеться цілий аналіз...

МІЛЕВА: Добре, вибач!

АЛЬБЕРТ: Ні, прошу дуже, говори! Яке наступне запитання?

МІЛЕВА: Та оце — чому ми тоді розійшлись? Це ж було не тільки через Ельзу?

АЛЬБЕРТ: Не знаю. Ні. Напевно, я з часом переріс оті основні потреби! Чи не переріс, хто знає!

МІЛЕВА: Так.

АЛЬБЕРТ: Власне, зараз я знаю! Ми розійшлися через оте твоє похмуре і вбивчо презирливе «так»! Так! Так!

(У цей момент розлючено вбігає Тете, розчухраний і червоний на лиці).

ТЕТЕ: Я чув, що ти сказав.

АЛЬБЕРТ: Йди спати, Тете, я тобі нічого не говорив!

ТЕТЕ: Я не хочу спати, я написав для тебе новий твір! Епіграма на добраніч для мого дбайливого татуса!

МІЛЕВА: Тете, прошу тебе, заспокойся!

ТЕТЕ:

Добрий мій татку,
Завдяки тобі живемо в достатку.
Добре чув я всі твої слова,
Що має лікуватися моя голова!
Не витрачайте час свій на моє буття,
Бо скоро сам собі я відберу життя!

МІЛЕВА: Синку мій, не кричи, йди до ліжка...

ТЕТЕ (з силою б'є по клавішах фортепіано): А це коліскова для мого батька-нобелівця, композиція для фортепіано і голосу: А-а-а-а! А-а-а-а-а-а! А-а-а-а-а-а!

(Перебирає пальцями клавіші, його обличчя викривлене, потім б'є сильніше й сильніше, кричить. Альберт прикриває обличчя руками і виходить за двері).

МІЛЕВА: Едуарде, припини!

(Платформа з фортепіано, по якому Тете б'є все жорстокіше, поволі пливе в глибину сцени. З іншого боку двоє санітарів штовхають лікарняне ліжко).

(Затемнення).

ЕПІЛОГ

(Мілева лежить на лікарняному ліжку. У глибині сцени у напівтіні стоїть кремезний чоловік, одягнений у лікарняний халат, спираючись на лопату. Час від часу «копає», а потім знову відпочиває).

МІЛЕВА: Добре, що Ви прийшли, батьку, вони мені відключили дзвінок, медсестри скаржилися, що я їм весь час набридаю. Батьку, скажіть їм, щоб вони мене відпустили, мене чекає Тете, сьогодні — день відвідувань. Так, тату, він уже п'ятнадцять років у тій самій лікарні, де колись була наша Зорка... Ви, певно, знаєте, як вона, бідолаха, лежала тиждень мертва у будинку, і якби кішки не кричали і не дряпали двері й вікна, здичавілі від голоду, сусіди і не знали б... Так, батьку, я поховала її у нашому гробівці... Так, поруч з Вами і мамою... О, та ж Ви теж мертві, мені це лише ввижається...

Ви всі мертві, і Гелена, і Мілана, і Ви, і мама, і Зорка і Ружа. Ні, Альберт ще живий, але його ми з Тете не бачили сімнадцять років. І Буйо поїхав туди до нього. Ми з Тете... Ми з Тете... Тете зараз уже не може грати на лікарняному фортепіано, йому не дають, він будить їх вночі... І тому він копає в саду... Так, Геленочко, добре, що він хоча б на свіжому повітрі... Пробач, Гелено, я тобі довго не писала... Я тішуся, що ти прийшла. Потім ми разом підемо до Тете... Ні, Геленочко, я не була нещасною, а от моя бідна Зорка була, і мій Едуард нещасний, а я була щаслива з Альбертом... Не лай його... Ось прочитай цей лист, він мені в ньому пише, що я — його храм... Це не могла б написати погана людина, Гелено... Читай мені вголос, я хочу ще раз його почути...

«Дороге моє кошеня, дякую тобі за твої листи і за всю любов, яку ти мені в них шлеш. Не бійся, я нікому

не відкрию нашу таємницю. Ти назавжди залишишся моїм *храмом*, до якого ніхто інший не має права увійти, бо ніхто на світі не любить мене і не розуміє, як ти. І горе тому, хто наважиться при мені сказати щось проти тебе, навіть пошепки... А я буду щасливим і гордим лише тоді, коли ми знову зустрінемось, і коли разом закінчимо нашу працю про відносність руху...» О, сідайте, тату, вибачте, до мене прийшла Гелена, і ми заговорились, я її давно не бачила...

Гелено, збережи мені оцей лист, забери його з собою, боюсь, щоб санітарки не відібрали його у мене... Вони мені відключили дзвінок... А Мішель щодня приходить, щоб мене провідати... Який добрий наш Мішель...

Геленочко, Геленочко, я дуже щаслива, що ти не померла... Не лай Альберта, може, він приїде цієї зими, щоб нас побачити. Тете б від того одужав, він так за ним сумує...

Гелено, напевно, я не вміла кохати, вміла тільки належати. Чи це так погано, Гелено, запитай у Мілани, прошу тебе. Якщо вона запитає про мене, скажи, що я добре, добре, добре... Зі мною все добре, Мішель, дякую, все добре, все добре...

Не кричи, Зоро, батько спить, не буди його, він втопився...

(Затемнення).

КІНЕЦЬ

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I

ДІЙОВІ ОСОБИ	5
ЇДЕ ПОШТАР	6
ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗЛОЧИН	10
ЗУНЗІКА ПОВЕРНУЛАСЯ	30
КЛАРА ШУМАН ЧИ ВІРА ЗАСУЛИЧ	32
СОБАКА, В ЯКОГО УВІ СНІ СМІКАЄТЬСЯ МОРДА ..	38
ХТОЗНА, ЩО ХОВАЄТЬСЯ У СОНАТІ	44
ПОЧИНАЄТЬСЯ СТОЛІТТЯ МЕФІСТОФЕЛЯ	54
ГАНСИК ЧИ ЛІЗОЧКА	70

ЧАСТИНА II

ЯК ЗВАТИМУТЬ	75
ПАНІ АЙНШТАЙН	81
ПАТЕР ВХОДИТЬ ДО АННАЛІВ	86
ТРИ ВАЖЛИВІ РЕЧІ	94
УСІ ТРИ БАЖАННЯ ЗДІЙСНИЛИСЯ	101
ШЛЮБНІ ПРАВИЛА	112
ЕПІЛОГ	125

Літературно-художнє видання

Віда Огнєнович

МІЛЕВА АЙНШТАЙН

П'єса

З сербської переклала Алла Татаренко

Випусковий редактор *Галина Завалій*

Редактор *Вікторія Басиста*

Обкладинка *Віталій Кравець*

Макет та художнє оформлення *Сашка Шевцова*

Видавець: ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК №4873 від 26.03.2015 р.

www.anetta-publishers.com

Для листування:

anetta@anetta-publishers.com

Віддруковано з готових діапозитивів у друкарні ТОВ «Друкарня «Рута», ДК №4060 від 29.04.2011, м. Кам'янець-Подільський, вул.Пархоменка, 1, т. 038 494 22 50, drukruta@ukr.net

Замовлення №

ОГНЄНОВИЧ Віда

О 38 Мілева Айнштайн. *П'єса* / Переклад з сербської Алли Татаренко. — Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2017. — 128 с.

ISBN 978-617-7192-63-2

ISBN 978-617-7192-29-8 (Серія «Колекція театральна»)

Драма відомої сербської письменниці Віди Огнєнович «Мілева Айнштайн» базується на фактах біографії однієї з перших сербських жінок-учених, які працювали в царині фізики і математики. Мілева Марич, перша дружина Альберта Айнштайна, до сьогодні залишається дещо загадковою постаттю. Віда Огнєнович вводить читача до фізичних лабораторій і до приватних покоїв славетного подружжя, оповідаючи про перемоги й поразки, прокляття душевної хвороби і драму безмежного кохання.

ББК 84(4 Сеп)